

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1940. május

IX. évf. 5. szám

Dr. VERÉB LÁSZLÓ: A semlegesség	193
DUDÁS KÁLMÁN: Tápié alatt (vers)	200
HAVAS KÁROLY: Őreg ház a csirkepiacon (regény-folytatás) ..	201
CSUKA JÁNOS: Jugoszlávia lakosságának rohamos szaporodása s ennek következményei	205
REMÉNYI JÓZSEF: Szerelmi vers	212
ROGER MARTIN DU GARD—HAVAS ENDRE: A »Thibault«-ok »Epilogusa«	213
KÁZMÉR ERNŐ: Sztaniszlav Vinaver	216
KRAMARITS ERNA: Virrasztják Málek Janicát (elbeszélés)	221
KÁZMÉR ERNŐ: Magyar kép, magyar dal és egy budapesti folyó- irat — a jugoszláv-magyar kulturközeledés szolgálatában	229
CZIRFUSZ MIKLÓS: Elhelyezkedési lehetőségek	235
IRODALMI SZEMLE:	
KÁZMÉR ERNŐ: Jankovich Ferenc: A viharhoz; Eszterháds István: Három nap a pokolban	238

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára ..	10 Din.
Negyed évre ..	30 Din.
Félévre ..	60 Din.
Egész évre ..	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára ..	1'50 Pengő
Negyed évre ..	4'50 Pengő
Félévre ..	9— Pengő
Egész évre ..	18— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120,— pola godine Din. 60,— 3 meseca Din. 30,— Pojed. broj Din. 10'—

A S E M L E G E S S É G

Háboru és semlegesség. Már hónapok óta ez a két kérdés áll az európai közvélemény érdeklődésének középpontjában.

Mindjárt leszögezhetjük, hogy a semlegesség tulajdonképpen súlyosabb teherterhelés, mint maga a háboru. A *háboru* a ki nem irtható társadalmi küzdelem egyik kiküszöbölhető külső megnyilvánulása. A *semlegesség* állásfoglalás a küzdelem egyik meghatározott alakja, a háboru mellett. Ezért a háboru és a semlegesség egyidejűleges előfordulásának megállapítása a mai nemzetközi politikai mentalitás súlyos ítélete.

Olyan nagy társadalmi katasztrófa után, mint az 1914—18-as világháboru, joggal várhattunk valami mást, mint amit tényleg kaptunk. A kezdet ugyan biztatónak látszott, de a folytatás semmi-
ben sem felelt meg a jogos várakozásnak. Még ziláltabb, rendezetlenebb, bizonytalanabb s önkényesebb körülmények közé kerültünk, mint amilyenek a háboru előtt uralkodtak.

Első kérdésünk annak megállapítására irányul, hogy mi is a semlegesség?

Politis szerint a semlegesség a békés és a háborús államélet közötti átmenet. A semlegesség fogalma olyan állam állapotát jelzi, mely több más állam között folyó háboru esetén, formailag saját elhatározásából, nem vesz részt a küzdelemben, hanem iparkodik a hadviselő felekkel a meglevő rendes kapcsolatokat a lehetőség határáig továbbra is fenntartani. (Természetesen nem *semlegesített államokról* van szó, mint amilyen pld. Svájc.) Hangsúlyoznunk kell, hogy a háboru és semlegesség közötti választás politikai természetű döntés eredménye. A felségjogokat gyakorló szerv ugyanis saját hatáskörében dönt a felől, hogy az illető állam a háborús fél, vagy a semleges jogai és kötelességei szerint irányítja-e további magatartását.

A semleges magatartás célja, hogy az ily állam ne befolyásolja a háboruban állók erőviszonyait, és ezzel az esetleges megtorló intézkedéseket is elkerülje. A semlegességet tehát az események iránt tanúsított magatartás tökéletes érdektelensége jellemzi. Meg kell jegyezni, hogy mindez csak az államra vonatkozik, mert a közvélemény rendszerint állást foglal, véleményt nyilvánít.

A semlegesség maga történelmileg elég új intézmény, mert kialakulásának lehetősége aránylag csak rövid idő óta van meg. Egyelőre csupán annak megállapítására szorítokunk, hogy a semlegesség kimondása a nemzetközi társadalmi rendszertől, az uralkodó eszmevilágtól függ. A szervezett társadalom ugyanis nem

adja meg tagjainak azt a szabadságot, hogy semlegesek lehessenek. Az ily magatartás — mint mondtuk — politikai természetű döntés következménye. Ennek jellegzetessége, hogy nem mond ítéletet a döntést előidéző eseményekről. Ez viszont csak szervezetlen, egyéni rendszerű államban lehetséges. Ezt bizonyítja többek közt az is, hogy azok az elméleti és gyakorlati kísérletek, melyek a nemzetközi társadalmat egy rendszerbe akarták szorítani, hogy az emberiség békéjét az államnál szélesebb szervezettel szolgálják, a semlegesség fogalmát vagy egyáltalán nem ismerték, vagy pedig csak egész kivételes esetekben tettek róla említést, ami azonban legfeljebb csak halvány árnyéka volt a mai semlegességnek.

Az első »egyetemes« társadalmi szervezet, mely az egész ismert világot magában foglalta, kétségkívül a római birodalom volt. Számátalan nép tartozott kötelékébe, vagy volt befolyásának alávetve. Akárki ellen és akárhol is viselt Róma háborút, nem ismerte a semlegesség fogalmát. *Velem vagy ellenem* — ez volt az álláspontja. A birodalom és érdekköre egész volt, oszthatatlan.

A klasszikus nemzetközi jog előfutáraiban, vagy inkább a nemzetközi jog egyes klasszikusaiban, mint Vitoria, Suarez stb., szintén találunk támaszpontot arra nézve, hogy a semlegességet rendezett társadalom nem sorolhatja intézményei közé. Ők is ismerték már a felségjog fogalmát, de természetesen megközelítőleg sem azzal a fogalmi tartalommal, amely később, különösen a XIX. században kialakult.

Vitoria, a teológus-jogász, nem szorítkozik csupán anyagi vagy jogász érvek hangoztatására. Gondolatfűzése inkább a teológusé, mint a jogászé. De éppen ezért magas erkölcsi értékű és időszerű ma is, sőt követendő.

Vitoria szerint a háború csak egy esetben engedhető meg: ha az elkövetett igazságtalanság megtorlásának eszköze. A fejedelem, mint hadvezér, csak az igazság katonája lehet. De annak kell is lennie! *Nemcsak szabadságában áll az elkövetett igazságtalanságot megtorolnia, de erkölcsi kötelessége is, még ha más államokról is van szó.* Érdekes megemlíteni, hogy Vitoriának, Suareznek és követőiknek, bár kiváló erkölcsű szellemi egyéniségei voltak koruknak, nem jutott eszükbe olyan intézmény létesítése, melynek feladata egyes esetek jogosságáról vagy jogtalanságáról való döntés lett volna.

Vitoria világa egységes nemzetközi társadalom, melynek tagjai az államok. *Az elkövetett igazságtalanság veszélyezteti az egész társadalom biztonságát, ezenfelül erkölcsileg is megengedhetetlen, hogy az igazságtalanság elkövetője ne vegye el büntetését.* Vitoriának a háború, a verekedés nem magánügy, mint ahogy egy államban sem lehet büntetés nélkül kirakatot törni, lopni, gyilkolni. *A háború az ő tanításában rendháborítás, büntetés, melyet a társadalom saját érdekében nem nézhet tétlenül.* Az ő háborúja csak az igazságszolgáltatás, a rendfenntartás eszköze. Ha valamely állam-

ban ártalmatlanná akarnak tenni egy rablóbandát, csendőrséget, rendőrséget vezényelni ki. Ezek azonban nem viselnek háborút — a háború mai értelmében —, főleg nem saját érdekükben, hanem a társadalom jóvoltát szem előtt tartva, helyreállítják és biztosítják a közrendet. Vitoria nemzetközi társadalmának rendőrsége az egyes államok hadserege, jogos háborúja pedig (bellum justum) a mi rendőrségi és közbiztonsági rendszabályaink, a karhatalom igénybevételével.

Akkoriban még nem volt intézményes nemzetközi államszervezetről szó, csak a pápai hatalom volt némi összetartó erő. *Vitoria felfogásában a világ azonban egyetlen nagy társadalom.* Vagyis elméletben már megsejtette egy eljövendő Népszövetség alapfelfételeit: a szervezetséget és összetartást. Ez az összetartás és szervezetség nem fér meg a semlegesség fogalmával, az egyéni érdektelenséggel. Nem lehet érdektelenséget nyilvánítani a háborúval szemben, ha a háború meg nem engedett, mert a törvényellenes háborúval szembeni semleges érdektelenség, semleges érdektelenség az igazságtalanságot megtorló intézkedésekkel szemben is.

Ez az érdektelenség, ez a mindegy nem érvényesülhet egy csak némileg is rendezett társadalomban. Ezért Vitoria nem ismeri a semlegességet, mint ahogy nem ismerik mások sem, akik egy rendezett társadalom tervét kidolgozták.

Van ellenben a társadalomnak egy rendszeresnek nem nevezhető, atomizált, feldarabolt, szélsőségesen egyéni állapota, mely kitermelte, kifejllesztette a mai semlegességet.

A közvélemény szabad véleménynyilvánításával nem rendelkező hivatalos állami tényezők semleges érdektelensége összhangban áll azzal a nemzetközi jogrenddel, melyet hozzávetőleg a westfáliai békétől számítunk. Ennek az új jogrendnek a kialakulása kb. 300 évre megszakította a nemzetközi társadalom szerves fejlődését. Az állam u. n. felségjogainak mind nagyobb arányban való érvényesítése lesz az új, uralkodó gondolat, mely az államot mint a »Suprema lex« és a »Suprema potestas« jelképét állítja elénk. *Vagyis az új rendszer csak egy tekintélyt ismer: az államot, csak egy érdekét, az államét.* Minden vitában természetesen az »államnak« van igaza, mert az állam, mint legfőbb hatalom, az őt érdeklő kérdésekben egyben legfőbb bíró is. Saját szempontjából minden államnak igaza van, mert mind egyenrangú és szuverén. Nem kell sokáig festegetni a képet; tisztán áll előttünk a következmény: az atomizált nemzetközi társadalom. Döntést a vitában csak a háború hozhat, mert a két egymással szemben álló legfőbb bíró ítélete nem egyezik.

Azok az államok, melyek nincsenek érdekelve a viszályban, nem is vesznek részt a háborúban, mert nem »saját ügyük« s részvételük illetéktelen állásfoglalás, bírói ténykedés lenne. Már pedig mint szuverén államnak, nincs joguk dönteni egy olyan ügyben, mely csupán egy másik szuverén állam hatáskörébe tartozik. A

felsőjogok korlátlan szabadsága tehát szabad háborúra és anarchiára vezet, a szabad háboru joga pedig semlegességre.

»A semlegesség olyan idős, mint a nemzetközi anarchiából fakadó háboruk gyakorlata.« (Politis: *La neutralité et la paix.*) A semlegesség elfogadása és szentesítése a szabad háborúnak s vele annak a jogrendnek az elfogadása, mely az államot, mint érdekelt felet, a társadalmi rend alapvető, természetes szabályaival szemben bírói székbe ülteti.

Vitoria, mint láttuk, egész más színben tünteti fel a viszályban lévő felek és a többi államok egymáshoz való viszonyát, mint a semlegesség fogalmában rejlő gondolat. A társadalmi anarchia a feltétlen felségjogelmélettel és a szervezett nemzetközi társadalom — pld. egy megfelelő Népszövetség — ellentét. Az egyiknek szükséges következménye a háboru s a semlegesség, a másik nem ismeri a háboru szabadságának jogát. A társadalmi összetartás ugyanis nem tűri meg a semlegességet, mert az bünpártolás. Nem kétséges, hogy melyik felfogásnak van magasabb erkölcsi értéke.

Ezért ma sem tételezhetjük fel, hogy a semlegesség elhatárolása kivétel nélkül belső meggyőződésben gyökeredzik. Nem lehetünk annyira borulátók, még ma sem, hogy azt higgyük: a józan ítélőképesség és jóérzés egészen kihalt az államok és népek sorsát intéző emberekből.

A semlegesség ma technikailag magas fejlődési fokon áll, tökéletesedése azonban, mint az előbbiekből kitűnik, csak látszateredmény, mert erkölcsi tartalma sekély. Különbözik egy negativum, mert szerves része egy lényegében negatív rendszernek, melynek ismertetőjele a szervezetlenség. Technikai fejlettsége a háboru tökéletesedésével jött csak létre. Szentesítése a szabad háboru jogának elismerése. A pozitív irányu haladás ezzel szemben a háborúnak, mint a társadalmi küzdelem egyik megnyilvánulási alakjának megszüntetését kívánja.

A semlegesség intézményének tartalmi meghatározása két elmentés irányu törekvés összeegyeztetéséből ered. Bár a kérdés háttérének nagy részét anyagi természetű szempontok irányítják, a történelmi anyagelvűség a semlegesség fejlődéséről mégsem adhat kielégítő felvilágosítást és magyarázatot. Kétségtelenül fontos szerepük van a vallási, politikai és érzelmi természetű kérdéseknek is.

Amíg a nemzetközi kapcsolathálózat jelentéktelen, addig a háboru csak ritkán érinti érzékenyebben a nem hadviselő államokat. De ha fel is tételezünk nagyobb arányu nemzetközi forgalmat, mint amilyen tényleg létezett abban az időben, amelyről most beszélünk, nem valószínű akkor sem, hogy a semlegesek helyzetét ez a körülmény lényegesen módosította volna. Akkoriban a háboru mindenki előtt annyira természetes jelenség volt, hogy ellenkezés nélkül követelhetett és érvényesíthette kívánalmait, mint magától értetődő jogait, a nem hadviselők rovására. Abban az időben a semlegesség

nem volt egyéb, mint a háborus felek részéről a nem hadviselőknek önként adott kedvezmény.

De abban a mértékben, ahogy a nemzetközi kapcsolatok fejlődtek és szabályosakká váltak, a semlegesség helyzete is változott, s az érdekek is megsokasodtak. Ezekről már a nem hadviselő államok sem mondhattak le. A háborus felek is belátták, hogy szükség van bizonyos engedményekre, hogy a fegyver éle később ellenük ne forduljon. A háboru tehát kénytelen-kelletlen egyezségekre lépett a semlegességgel, ami mindkét oldalon jogok és köteleességek kezeléséhez vezetett. A két fél törekvése arra irányul, hogy érdekeit minél nagyobb mértékben érvényesítse, azaz a semlegességet úgy körvonalazza, hogy az a lehetőség határain belül megfelelően egyezzen a háborus, mint a semleges fél céljainak: tehát lehetővé tenni egyrészt az ellenség legyőzését, másrészt a normális kapcsolatokat továbbra is fenntartani. Talán egyszerűen hangzik ez így, de az összeegyeztetés valójában nagyon bonyolult. A semlegesség történelmi görbéje nagyon hullámos, s a vele kapcsolatos pozitív rendelkezések sok és jelentős változáson mennek keresztül.

Az érdekellentétek erőviszonya rendszerint csak az elméleti tartalmat határozza meg, míg a pillanatnyi helyzet mindenkor döntően befolyásolta a gyakorlatot. Maga a fejlődés okozta változás a különböző természetű hadszíntereken nem folyt le egyszerre, sőt nem is mindig ugyanabban az irányban.

Európában a kereskedelem és közlekedés valamikor tulnyomóan szárazföldi volt. De Amerika felfedezése, általában a felfedezések kora s a nyomukban feltáruló gazdasági lehetőségek ezen a téren is mélyreható változásokat okoztak. A tengernek, mint kereskedelmi utnak sajátos természete és nagyarányú fejlődése a szárazföldi utakat háttérbe szorította, így az újkorban a semlegességi kérdések nagyrészt a szárazföldtől sokban különböző tengeri kereskedelemmel összefüggésben vetődtek fel. Míg a szárazföldi kereskedelmet, különösen szomszédok között, a háborus felek csak nehezen ellenőrizhetik, addig a tengeri kereskedelem ellenőrzése aránylag könnyű. Az adott esetben figyelembe veendő kérdések: a hajó nemzetisége, az áru tulajdonosának illetékessége vagy nemzetisége, az áru természete, az utirány, nyílt tengeri vagy területi vizek, sok bonyodalomra adhatnak okot és ennél fogva pontos elméleti és gyakorlati kidolgozást kívánnak.

A tengeri kereskedelemben az első általánosan elfogadott jogszabályokat az u. n. »Consolado de Mare«, a barcelonai tengeri konzulátus szokásjoga alkotja (főleg a földközítengeri kereskedelemben, mely akkor még kétségkívül a legnagyobb fontosságú volt). A tengeri konzulátus gyakorlata szerint lefoglalható az ellenséges kereskedelmi hajó, de az esetleg felmerülő költségek megtérítése ellenében a semleges áru szabad. Mutatis mutandis ugyanez érvényes az ellenséges árut szállító semleges hajóra is. Mindkét esetben a tulajdonos állampolgársága mérvadó. A későbbi fejlődés folyamán a Consolado de Mare gyakorlatát az egyes államok felfo-

gása erősen megváltoztatta. Így pl. a hajó ellenséges jellege kiterjed az árura stb. (théorie de l'infection hostile). Az ellenséges jelleg megállapításához a franciák rendszerint a tulajdonos vagy címzett állampolgárságát vették alapul, az angolok inkább az illetőségét.

A világháborúval meginduló gazdasági küzdelem módosította az addigi gyakorlatot. A nagy küzdelem eredménye érdekében a hadviselő felek még a kereskedelmi érintkezés halvány lehetőségét is elvették egymástól. Olyannyira, hogy a semleges államok egymással folytatott kereskedelme a gyakorlatban valósággal megbénult. A világháború alatt jelent meg az úgynevezett »voyage continu«, a folytatólagos út elmélete is. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a hadviselő felek ellenőrző szerveinek feltételezése szerint az egyik semleges államból a másikba irányított áru tulajdonképpen nem a címzett rendelese; a semleges kikötő nem rendeltetési hely, csak átrakodó állomás, ahonnan az árut a másik hadviselő félhez továbbítják. Ez a feltevés rendszerint nem is volt alaptalan. De az elmélet gyakorlati alkalmazása már túllépi azt a határt, mely a semleges államok amugyis korlátozott felségjogát védi.

A Népszövetség újabb kísérlet volt arra, hogy a kusza nemzetközi viszonyokat, a fejlődést ölő anarchiát szervezett társadalom váltsa fel.

A Népszövetség rendszere elejtette a korlátlan felségjogok elvét, minek folytán a háború joga és vele a semlegesség is változást szenvedett. A teológus jogászok kora óta először jut kifejezésre a jogos és jogtalan háború közötti különbség gondolata. A Népszövetségben tömörült államok társasága már eleve érdekeltnek érzi magát minden olyan eseménnyel szemben, mely a világ békéjét veszélyeztetheti. (Alapokmány, art. 3. al. 3; art. 4. al. 4.) A háború ezek szerint többé nem a háborus felek magánügye, s ezért nyugodtan állíthatjuk, hogy a Népszövetség nem az a rendszer, amelyben a semlegesség fejlődhetett és fennmaradhatott volna, mert összeegyeztethetetlen a Népszövetség gondolatával. (La conception nême de la neutralité était désormais incompatible avec les principes fondamentaux de la Société des Nations... 1. Politis: La neutralité et la paix.) Ha a semleges a Népszövetség intézményének, mint szervezett államtársadalomnak alaptermészetével elvben nem is egyeztethető össze, rendszerében bizonyos maradványait mégis felfedezhetjük. Ez ugyan nem vonatkozik a Népszövetség belügyeire, hanem inkább csak olyan esetekre, melyekben nem egyedül a népszövetségi tagok az érdekelt felek. Hogy a semlegesség, ha elkorcsosult formában is, de mégis fennmaradt, annak oka, hogy a Népszövetségből nem fejlődött ki egy valóban egyetemes intézmény, mint ahogyan ezt eleinte remélni lehetett. Ha azonban a Népszövetségbe be nem lépő államokkal kapcsolatban az alapokmány helyet is ad bizonyos mértékben a semlegességnek, mindez az alapokmány szerint még nem jelenti a Népszövetség tagjainak

»érdektelenségét«, már pedig ez egyik lényeges feltétele a semlegességnek.

Nem csak azt állíthatjuk, hogy a Népszövetség elvben nem ismeri a semlegességet, hanem még azt is, hogy bizonyos haladást mutat Vitoriaival és társaival szemben, mivel a háború jogosságának vagy jogtalanságának elbírálását nem az egyes államokra, hanem egy intézményes szervre bízta.

A világháború óta tapasztalatokban gazdag 20 év telt el. Megtanultuk, hogy nem mindig a formahiány az, amit pótolni kell. Sokszor, sőt legtöbbször, az emberi jóakarat, a belátás és méltányosság hiánya érezhető legjobban. Ma a Népszövetség úgy tűnik fel, mint az 1914–18-as katasztrófa után hirtelen támadt nekibuzdulás szomorúan porosodó, sorvadó emléke. A béke, a rend utáni vágy látszólag kialudt, a világháború az évek távlatán át sokat veszített elrettentő erejéből. Néhány évvel ezelőtt még könyvek jelentek meg a háború törvénytelenítéséről, *ma pedig már ott sem tartunk, ahol a világháború idején*. Ha a semlegességen át nézzük a mai helyzetet, kétségtelenül igazoltnak látszik minden borbólátásunk. Nemcsak a semlegesség intézményének újbóli felelevenítése negatívum a mai politikai gondolkodásmód mérlegében, mert ez csak egy rendszernek és tartozékainak az elfogadása. Sokkal súlyosabb körülmény, hogy a felek még ennek az elítélendő rendszernek a szabályait sem tartják be.

A nemzetközi forgalom kezdetleges korszakában, mint említettük, a semlegesség gazdaságilag nem volt különösebb fontosságú kérdés. A politikai gondolkodásmód a semlegesek helyzetét a háborus felek egyoldalú állásfoglalásától tette függővé.

A gazdasági viszonyok, a haladás, az új politikai eszmék idővel megszüntették a semlegesség egyoldalúságát. Ma azonban, a lehető legélénkebb gazdasági és más természetű kapcsolatok közepette sem mutatja a gyakorlat a semlegesség ennek megfelelő erősödését. A végletek, úgy látszik, itt is érintkeznek. Ma már kb. ismét ott tart a semlegesség, ahol pár száz évvel ezelőtt, mikor alkalmazni kezdték. A semlegesség ma már nem az ellentétes érdekek modus vivendije.

Ma, a technikai fejlettség és gazdasági egymásrautaltság körében, a gazdasági háború egy egész külön fegyvernem. A világháború, de különösen a mostani háborúk gyakorlata azt mutatja, hogy a háború térhódítása folytán a semlegesség visszaszorul. A napi hírekből látjuk, hogy a semlegesek aránytalanul több kárt szenvednek, mint a háborus felek. A világháború idején a gazdasági élet a háborus felek magatartása miatt kétségtelenül megbénult, ma azonban nemcsak a semlegesek gazdasági, hanem politikai léte is a háborus felek kénye-kedvére van kiszolgáltatva. Mint a nyugati semleges államok, maguk is a háborus felek sorába kényszerülnek.

A mai háborút nem a lovagiasság szabályai szerint vívják, ha-

nem minden célravezető eszközzel, figyelem nélkül arra, hogy kinek s hogyan árt.

A kép, melyet az eseményekkel kapcsolatban a világról alkotunk, sötét, vigasztalan. De gondolnunk kell távolabbra is. Jusszon eszünkbe, hogy minden társadalom: a törzs, az állam stb. átment bizonyos belső változáson, fejlődésen, forradalmon, míg az élet mai viszonylagos kiegyensúlyozottságához eljutott. Gondoljunk továbbá arra is, hogy a nagy nemzetközi társadalom az államhoz hasonló, de magasabb fokú társadalmi egység, mely szükség-szerűen kevésbbé van kifejlődve, s melynek szintén megvannak a maga bajai, forradalmai, de e nélkül nem alakulhat ki és nem érheti el jövődöbeli magasabb fejlődési fokát és belső biztonságát.

Beograd.

Dr. Veréb László

TÁPÉ ALATT

*Hol a Maros a Tiszába szakad
s az áradásban örvényt ér az örvény
s parasztjaival ballagott Tömörkény,
állok a nagy tavaszi ég alatt.*

*A sárga víz partot szaggatva fut,
nem messze két ember egy tutajt von,
nekifeszülve, — s lent a tulsó parton
füzfák áztatják fiatal hajuk.*

*Halkul a táj, a hangok, színek halnak,
lebben az est mint nagy, meleg suba...
Erre borongott bús Juhász Gyula.*

*S hogy nekivágott az utolsó partnak,
egy fényt látott egünkön s itt hagyott:
most megkeresem azt a csillagot.*

(Szeged, 1940)

DUDÁS KÁLMÁN

ÖREG HÁZ A CSIRKEPIACON

— REGÉNY —

Irta Havas Károly

A két gyerek ezen az estén alig tudott egymáshoz szólni. Péter ott kullogott a lány mellett és szörnyen szégyenkezett. A fiuk suttogó beszédei kovályogtak az agyában és úgy érezte, hogy valami nagyon csunya dologba keveredett. A lány először megpróbált valami tréfás, közömbös dologról beszélni, aztán abbahagyta. Hallgatagon mentek tovább, s az egyik asszony, aki ott pletykázott a nagy ecetfa alatt, utánuk is szólt:

— Talán összevesztetek?

Ez valahogyan kijózanította őket és Péter már szépen, nyugodtan tudott elbucuzni a lánytól, mikor esti nyugovóra tért az egész hosszú, zsibongó udvar.

Sokáig nem tudott elaludni. Maga előtt látta a holdfényben szinte szikrázóan fehér, keskeny leányarcot, a piros ajkak közül kivillogó apró fehér fogakat, a szőke haját, amelynek mintha a holdfényben aranyárga lett volna a színe és érezte a sárga, makrancos hajtömeg illatát. Kinzó elképzelések gyötörték. Félálomban ide-oda hempergett az ágyban és a lánnyal viaskodott. Reggel olyan fáradtan mászott le ágyáról, mintha megverték volna. Anyja a kávécsésze fölött kutatón vizsgálta arcát.

— Beteg vagy fiam?

Péter ijedten nézett reá. Attól félt, hogy ha egy szót mond, kibuggyan belőle mindaz, ami az este történt, s ami lidércnyomássos álmaiban kinozta. Csak a fejét rázta. Anyja végigsimított a haján és ráveregetett a vállára.

— Péter, Péter, kevesebbet olvasni, többet tornázni, táncolni, játszani, ezt mondta a doktorbácsi. Te már nagy fiu vagy, tudod, hogy az orvosnak szót kell fogadni. Hagyd már a könyveket.

Péter boldogan és hálásan gondolt most a könyvekre, melyek megmentették. A könyvek, a szép, drága, jó könyvek, amelyeknek nincs szőke hajuk, fehér foguk, holdfényben szikrázó, keskeny arcuk. A könyvek nem okoznak álmatlan éjszakákat, és Péter lelke legmélyén nagy esküvéssel megfogadta, hogy soha életében nem lesz hozzájuk hűtlen, semmiféle lány kedvéért.

Sietett, nagyon sietett. Most egyszerre sürgős lett minden, s

boldogan ment az iskolába. Valósággal kirohant az ajtón. Anyja szomoruan mosolyogva nézett utána.

Ebben a percben lépett be apja. A nyakkendőjét igazgatta és őt kereste.

— Hol a kölyök? Ilyen gyorsan befejezte a reggelizést? Más-kor nem szokott ennyire sietni.

Az asszony kissé elgondolkozott, mintha nem akart volna válaszolni. Különös szegénylős, szemérmes viszony volt közöttük. Bizonyos dolgokról nem szívesen beszéltek. Az asszony most mégis úgy érezte, hogy nem szabad hallgatnia. Csendesen, halkán, szavakat keresgélve, elmondta, hogy mit látott. Ahogy beszélt, a férfi is szomorú lett.

— Bizony, nagyfiú lesz már Péterből. Szegény! Milyen nehéz az, mikor a gyerekből férfi lesz.

Az asszony nem válaszolt. Arra gondolt, hogy az is nehéz, mikor a csitri lány nővé fejlődik.

— Igazad volt, amikor a könyvekről beszéltél. El kell terejni róluk a figyelmét. Különben hamarosan elutazunk.

MURAKÖZI CSODÁK

Péter is várta az utazást. Minden esztendőben felkerekedett az egész család Muraközbe, rokonlátogatóba. Mintha az egész Muraköz tele lett volna rokonokkal. Kissé zavaros volt ez a rokonság. Voltak olyanok, akik igazán rokonok voltak, aztán olyanok, akik úgy viselkedtek, mintha azok lettek volna. Akadt ebben a rokonságban mindenféle ember. Kisvárosi bankigazgató, falusi plébános, gabonakereskedő, öreg parasztasszony, tanító. Péter jobban ismerte Muraköz országutait, mint a poros város utcáit. Csodálatosan szépek tűnt a kukorica-erdők között lassan kocogó lovaktól huzott parasztszekéren órákig cammogni. A kocsis mesélt, azon a furcsa nyelven, amelyen Muraközben beszélnek. Horvátul, de belekeverve magyar és német szót is. A gyerekek, akik a poros városban soha nem beszéltek horvátul, itt minden szót megértettek. Szép volt az is, amikor valahol megállott a kocsi, aztán kukoricát törtek le, és ott, a dűlőut mellett megsütötték. Édes, fehér tej csorgott ki a kukoricaszemekből. A nap süttött, apró, aranyos bogárkák röpködtek mindenfelé és a zöld kukoricaerdőben nem volt az embernek semmire gondja.

A muraközi ut ebben az esztendőben szebb volt, mint máskor. Péter boldogan készülődött. De este az udvar legsötétebb zugában, dadogó szóval még elbucszott a lánytól. Az egy darabig hallgatta, aztán elkapta a fejét és össze-vissza csókolta. Ennyi volt az egész. Péter mégis úgy érezte, hogy a világ minden boldogsága vele van.

Légrádon, ebben a kis furcsa, félig város, félig faluban, amelyben a nemzetiségek egymással keveredve éltek, Péter már a nagy

fiu volt. A lányokkal fölényesen és hangosan beszélt, cigarettázott és a jegyző két fiával titokban megivott egy pohár sört is a kaszinóban. Oda természetesen csak akkor mentek el, ha nem voltak ott az öregek. Aztán ott volt a folyó. A furcsa fürdés, mikor a fiuk is, a lányok is külön bokrok mögött vetkőztek és fantasztikusan buggyos fürdőruhákban ugráltak be a jéghideg vízbe. Ez a fürdés külön rendkívüli esemény volt. Messziről hallgatták az öregek beszélgetéseit és állandóan tiltakoztak az ellen, hogy őket a fürdésben dirigálják.

A folyó sodra itt nagyon sebes volt és mindenfelé veszedelmes örvények kavargtak. Az egyik lány Péter szemeláttára tűnt el egyszer a hullámok között. A segédjegyzőt, aki tiszamenti, megtermett, barna fiu volt, két hétig szinte halálra itatták, mert a hájánál fogva kiráncigálta a lányt a halálos veszedelemből. Péter Légrádon mindig kereste a Zrínyiek várának romjait. De hiába kérdezősködött. Se a pap, se a tanító, se a parasztok nem tudták megmondani, hogy merre lehetett. A legnagyobb szórakozás mégis az volt, mikor Otok felől százával jöttek a parasztkocsik és lera-kodtak, hogy eladiák a babot, a búzát. Péter ott lábatlankodott köztük és csodálkozva nézte, hogy milyen türelmesen alkudoznak egy zsák babnál egy fillér miatt.

Egy öreg paraszttal is megbarátkozott itt Péter, aki meghívta magához Otokra. Másnap már utnak is indult. Az országúton bandukolt és megesodálta a határcölöpöt. Éppen a feleuton, Légrád és Otok között vágott át a horvát határ. Ott voltak a horvát színre festett oszlopok és Péter egy darabig elálldogált mellettük. Furcsa volt arra gondolnia, hogy ez országhatár. Egy percre átvillant az agyán, hogy mi lenne akkor, ha az országhatárok vasból, kőből volnának, s az egyik országból a másikba nem lehetne átmenni. Itt csak két faoszlop volt. És ez a két faoszlop nem mondott semmit, nem tiltott meg semmit.

Otoknál egy percre megállott egy cifra vaskerítés előtt. A vaskerítésen túl zöld gyep, hatalmas fák és világosszürkére festett kis kastély látszott. Már Légrádon hallotta, hogy ott lakik a gróf. Hogy milyen gróf, azt nem tudta. Azt mondták, hogy Horvátországban annyi a gróf, mint odahaza, Bácskában a gazdag ember. Az egész grófi pompa: a kastély, a vasrács, a szép fák, nem nagyon tetszett Péternek. A kastély körül szalmafedelű viskók, roskadozó kis házak gubbaszkodtak. Olyan csunyák és szegényesek, amilyeneket odahaza seholsem látott. Péter csodálkozva nézte, hogy a szegény parasztok a cifrára kovácsolt vaskapu előtt alázatosan megemelték a kalapjukat. Nem látott semmiféle embert, akinek ez a köszö-nés szólhatott volna. Később rájött, hogy egyszerűen a kastélynak köszönnek. Oda se néztek, talán nem is mertek odanézni, csak egyszerűen köszöntek. Hátha van ott valaki, akit megillet.

Az öreg paraszt boldogan várta Pétert. Az ő háza rendesebb volt, mint a többié. Szintén szalmatetős, de ablakai nagyobbak. Világoszöld zsalujuk csak úgy villogott a napfényben. A ház előtt

óriási napraforgók pompáztak, úgy mint odahaza. Péter nem tudta, hogy mit beszéljen az öreggel, de beszélt helyette az. Megmutatta a lovait. Nagy, nehéz muraközi lovai voltak. Okos szemük szinte megszólalt. A felesége ezalatt már terített és Péter boldogan majszolta az édes kukoricakenyeret. Ez volt talán a legjobb mindabból, amit a Muraköz adhatott. Az édes kukoricakenyér. Arany-sárga volt a színe és valami különös illat szállt fel belőle. Péter kicsit restelte is, hogy úgy örül a kukoricakenyérnek, mint sok-sok esztendővel ezelőtt, mikor a nagynénjétől kapott mazsolás kalácsot elcserélte érte.

Csak ketten ültek az asztalnál, ő és az öregember. A férfiak. Az asszony, meg a lánya kiszolgálta őket. Pétert almaborral kínálta. Utána mintha valami rózsaszínű ködöt érzett volna. Mind többször nézte a lány mosolygó arcát. Szép, nagy leány volt. Keble a könnyű nyári ruhából szinte kiágaskodott.

Péter a napot az öreg társaságában töltötte. Mindent megnézett, s mindent meghallgatott. Tetszett neki minden. Ottmaradt vacsorára is. Boldogan mesélt arról, hogy hogy élnek náluk a parasztok. Nem akarták elhinni, hogy olyanok is akadnak, akiknek ötszáz láncc földjük is van. Azt sem, hogy saját cséplőgéjükkel csépelnek. Tíz, tizenöt, husz hold már irtózatosan nagy vagyon. Az öregnek tíz holdja volt és büszke volt erre a hatalmas vagyonra. Péter magyarázgatta, hogy egy láncc több mint egy hold. Az öreg ellenérvül azt hozta fel, hogy a grófnak sincsen ötszáz holdja.

Péter fitymálóan legyintett.

— Ötszáz hold és gróf? Nálunk ötszáz holddal nem lehet olyan nagy urnak lenni. Akinek ötszáz holdja van, az még nem olyan nagyon gazdag ember. Miféle gróf az, akinek nincsen több vagyona?

Esteledett már és Péter haza kászálódott. A lány elkísérte. Egészen az országut mellett huzódó erdőig...

Péter csak késő éjjel került haza. Anyja az ebédlőben várt rá. Péter halkan nyitotta ki az ajtót. Ahogy a lámpafényben megállt, olyan volt, mint egy szomorú, megvert kutya.

Anyja szemrehányásokkal árasztotta el. Még szerencse, hogy apja elment Csáktornyára. Mit szól majd a néni, hogy ily későn jött haza. Nem szabad bort innia. Az csak a parasztnak való. Azok is kinevetik, ha berug. Péter nem tudott válaszolni. Lesütött szemmel állt a szoba közepén és szégyenlős mosolygás játszott ajkai körül. Büszke is volt, meg félt is.

Anyja egyszerre észrevette azt a furcsa mosolygást. Megfogta a fia állát és úgy, mint gyerekkorában, belenézett a szemébe. Ezek a szemek most véres erekkel borítottak és mindentudók voltak. Az anya megértette, hogy mi történt. Nagyot sóhajtott és elfordult.

Hangja kemény és érdes lett.

— Eredj aludni.

Péter ezen az éjszakán a messzi városról, a szőkehajú lányról, a hosszú udvarról álmodott. Az otoki országut, a kis erdő egy-

beolvadt a hosszú udvarral és a szőke lány rohant vele. Magához szorította, örült szavak zuhatagával árasztotta el és forró kábulat mélységeibe rántotta.

Reggel Péter sokáig álldogált a keskeny tükör előtt, amely fölött szép, aranyos keretben a háziáldás lógott... Hol béke, ott szeretet... Kicsit fölényesen rámosolygott a szép, színesen csillogó betűkre és figyelemmel vizsgálgatta magát. Az ajka fölött már feketén sötétlett a bajusz helye. Melle boltozatos volt, karja izmos, nyaka erős. Ránevetett tükörképére. A kép mögött valahol messze, mintha keskeny, fehér arcot s makrancos szőke haját látott volna.

Hosszu levelet irt a poros városba a szőke lánynak. Kipirosodott az arca és a szeme csupa könny volt, mikor befejezte. Anyja messziről szomoruan nézte. Akkor is, mikor Péter késő délután újra elindult Otok felé.

(Folytatása következik)

JUGOSZLÁVIA LAKOSSÁGÁNAK ROHAMOS SZAPORODÁSA S ENNEK KÖVETKEZMÉNYEI

A gabonatermő Dunabánságban legkedvezőtlenebb a népszaporulat, a passzív vidékek szegény lakossága viszont nem ismeri az egyikét

A világháború befejezéséig a Balkán államainak nem volt számottevő mezőgazdasági irodalmuk. De Jugoszlávia megalakulása után, mivel a lakosságnak majdnem nyolcvan százaléka mezőgazdálkodásból él, az ország agrárjellege fokozódott és jelentőséghez jutott. A termelés és értékesítés, valamint a földreform és a telepítés annyi fontos kérdést vetett fel, hogy aránylag elég gyorsan fejlődésnek indult a hiányzó és mindjobban nélkülözött agrár-irodalom. A szerb-horvát megegyezés aláírása óta a mezőgazdasági lakosság szerepe és az idevágó irodalom még jobban kidomborodik. A szakcikk és tanulmányok egész sora lát mostanában napvilágot a földművelés valamennyi időszerű kérdéséről. Ma már alig van a mezőgazdaságnak és termelésnek olyan ága, amelyet szakszerűen fel ne dolgoztak volna.

Az agrárírodalom tulnyomóan a telepítés és a földreform jó és rossz oldalaira, valamint az újabb földhöz juttatás alaposabb megszervezésére hívja fel a figyelmet. A földreformról már néhány alaposan tájékozott tanulmány jelent meg, hozzáértő szakemberek tollából. A legismertebbek: Franges, Jovanovics Dragoljub, Koszics, Setyerov és Mirkovics munkái. Mindegyik hűvös tárgyilagossággal mérlegeli az eredményeket és őszintén feltárja a hiányosságokat. A mezőgazdasági irodalom hézagpótló munkái ezek, s pártszempontokon felülemelkedve ítélik meg a végzett munkát és tapintanak rá a hibákra. A szakmunkák annál figyelemreméltóbbak — különösen a földreformmal foglalkozók, — mert politikai körökben újabb agrárreformról rebesgetnek. A nemzeti megegyezés kormányában résztvevő földműves párt, a nincstelen és törpebirtokos földműves népek politikai szervezete, csökkenten akarja a birtok-maximumot. Ha az új agrárreform követelése egyelőre csupán politikai bujtogatás eszköze, mégis felfigyelnek rá. Különösen a Vajdaságban, a nagybirtokok szűkebb hazájában. Nemcsak a meghagyott maximumok tulajdonosai kíváncsiak az újabb földreform és telepítési tervekre, de az itt élő népek, elsősorban a kisebbségek is, amelyeknek az ajándékföldekből nem jutott.

Mirkovics Miho dr., a szuboticei jogi fakultás volt tanára, nagyszabású agrárpolitikai tanulmányt írt, mely elemzi a földművelő lakosság sűrűsödésének okát, a gazdaságok terjedelmével kapcsolatban, továbbá a mezőgazdaságnak a piachoz való viszonyát. Ezt megelőzően feldolgozta az ipar és kereskedelem kérdéseit is. Agrárpolitikai munkája kiegészíti a nemzetgazdaság valamennyi ágára kiterjedő tanulmányát és adatgyűjtését.

A népszaporulattal felmerült élelmezési gondok

A mezőgazdaság, mint legrégibb nemzetgazdasági ág, abban különbözik a kereskedelemtől, ipartól stb., hogy jövedelmező volta és sikere első sorban a kedvező éghajlati viszonyoktól függ. A lakosság élelmezése e szerint a természethez igazodik. A modern háborút folytató ipari államok sorban átszervezik gazdaságukat, s a mezőgazdasági termelés növelésével igyekeznek függetleníteni magukat a behozataltól. Különösen azokban az államokban, amelyek népszaporulattal élelmezési gondot okoz, igyekeznek növelni a termelést. Ha pedig az önellátás nem hozza meg a várt eredményt, akkor egyszerűen új élettér után kutatnak, a lakosság elhelyezésének megkönnyítésére.

A termés jórésztét — tudvalevőleg — a mezőgazdaságban foglalkoztatottak élelmezése veszi igénybe. Az agrárállamok lakossága rohamosan nő és megfelelő táplálkozás mellett a dunavölgyi államokban többet alig maradhatna. Jugoszlávia lakossága husz év alatt majdnem négymillió lélekkel szaporodott, aminek ará-

nyában legalább 25—30%-kal kellett volna növekednie a termésnek, ez azonban nem következett be, tehát élelmezési bajok támadtak. Az ország agrárjellege ellenére ma is vannak jelentős országrészek (Montenegro, Bosznia, Hercegovina és Dalmácia) amelyek passzív vidékként ismertek, agrártermelésük minimális és az élelmiszer beszerzése a szegény lakosság számára túlságosan költséges. Nagyon gyakori eset, hogy amikor a gabonatermő vidékeken valósággal dúsulnak a bő termésben, a passzív vidékeken nélkülöznek. Ugyanekkor kivitelre jut, bár a gabonatermő vidékek egyszerű föld- és ipari munkásainak tápláléka a legegyszerűbb, mondhatni szegényes. A kenyér annyira drága, hogy a dolgozó rétegeknek a szükségésnél kevesebb jut. A lakosság élelmezését csak úgy lehetne megjavítani, ha a közszükségleti cikkek olcsóbbak és a kisemberek számára hozzáférhetőbbek lennének, ez pedig vagy a kivitel teljes megszüntetésével, vagy a minőségi és mennyiségi termés fokozásával érhető el.

A gyáripari növények termelésének jóvelmezősége

A mezőgazdaság jóvelmezőségét nagyban elősegíti a gyáripari növények fokozott termelése. Jugoszláviában az utóbbi években sokat fáradoznak a gyáripar céljaira szükséges növények termelésének és mennyiségének növelésén. A fejlődő belföldi gyáriparnak ezek a növények ugyanis fontos nyersanyagai. A gyáripari növénytermelés jelentősége abból is látható, hogy pl. 1936-ban 30.000 hektár földön hatmillió kvintál cukorrépa termett, (1929-ben ennek a területnek kétszerese). A cukorgyárak továbbra is a vetésterület növelésére törekszenek, mert az ország cukorforgasztása emelkedik. A dohánynal bevetett terület 1931-ben 21.000, 1936-ban 17.000 hektár volt. Értéke 1.4 milliárd dinár. A kendertermelés egyike a legszilárdabbaknak. A világ kendertermelésében a harmadik hely Jugoszláviáé. Az elmúlt tíz év alatt a kendertermelés majdnem megkétszereződött, 1936-ban 53.000 hektárnyi földet vett igénybe. A kendertermelés 13.772 hektár földön folyik. A komlótermelés eredménye igen változó, s míg 1921-ben alig 1200, 1926-ban 4256, 1936-ban már 9167 hektár földön folyt beható komlógazdálkodás. A mák-, pamut- és olajmagtermelés szintén jelentős. Igyekeznek minél jobban megkedveltetni a gazdatársadalommal.

Az országban 175.000 hektárnyi földet használnak fel gyáripari növények termelésére. A gyáripari növények kedvező árai a gazdatársadalomnak nagy gyümölcsözést biztosítanak, s a belföldi szükségletet fedezve, jótékonyan hatnak a mezőgazdaság és a gyáripar megerősödésére.

Az agrártermények tulzott kivitelének következményei

Az ország kiviteli mérlegében a mezőgazdasági termények állnak első helyen. Az 1928—32-es években értékük évenként 3—5 milliárd dinár között váltakozott. A kivitel 35—50%-a agrártermény volt. A helyzet azóta sem módosult, sőt a kiszállítás a mostani háboruban még fokozódott. Ugyanakkor, amikor a munkavállaló szervezetek egyre több bizonyítékot szolgáltatnak arra vonatkozólag, hogy a lakosság élelmezése, szaporodásánál fogva, hiányos, s a fokozott export nem ajánlatos, még mindig jelentős tényező a kiviteli mérlegben a gabona, kukorica stb. Az export negyven %-a mezőgazdasági cikk. Ugyanekkor különös jelenség, hogy a buza kiszállítás megállt. Az 1928—32-es évek 1.510.000 tonnás átlaga ugyanis 1933—37-ben 752.000 tonnára, vagyis a felére esett vissza. A buzakivitel visszafejlődésének nem az az oka, hogy külföldön kisebb a kereslet, hanem inkább az, hogy a népesség rohamos szaporodása mind nagyobb mennyiségű búzát köt le. A szakértők szerint, ha az ország majd 16 millió lakosa megfelelően táplálkoznék, kivitelre semmi sem jutna.

Az ország lakosságának nemzeti jövedelme 1926-ban 69.6 milliárd dinár volt, amit az akkori nagy árak számvetésével értek el. A csupán agrárterményekből származó bevételt 18.6, az állattenyésztését 12.7 milliárd dinárra becsülték. Az 1931. évben a nemzetgazdaság jövedelme 42, 1935-ben 34.2, 1936-ban pedig 38.3 milliárd dinár volt. Ebből az agrártermékekből származó bevétel 11.3, az állattenyésztésből származó pedig 7.5 milliárd dinár. A nemzetgazdaság jövedelmének tehát több mint a felét a mezőgazdaság szolgáltatta.

A gazdatársadalom szociális bajai

A népesség erősödése agrár-szempontról döntő körülmény. A termelésnek elsősorban a népszaporulathoz, és nem a kivitelhez kell igazodnia. Mirkovics Mijo dr. táblázatot közöl, amely szerint Európában a szlávok szaporodása a legkedvezőbb, mert 1910-ben Angliáé csak 8.06, Franciaorszáé 8.76, Németorszáé 14.52, Belgiumé 1.66, Olaszorszáé 7.75, Oroszorszáé pedig 29.13 volt. Jugoszlávia népszaporulata a legkedvezőbbnek mondható. Az 1921-es, tehát a háború utáni első népszámlálás adatai szerint, minél jobban eltávolodunk Nyugat-Európától, annál nagyobb a népek szaporodása. 1934-ben Németországban 7.1, Angliában 3, Belgiumban 3.8, Dániában 7.4, Spanyolországban 10.2, Franciaországban 1, Magyarországon 7, Olaszországban 10.1, Csehszlovákia 5.5, Romániában 11.7, Bulgáriában 16, Lengyelországban 12.1, Oroszországban 20, Jugoszláviában 12.97% a népszaporulat. A Dunabánság magyarlakta részein a helyzet nem annyira kedvező. Ez a leg-

utóbbi »Glas Matice Srpske« és a »Dan« hasábjain a dr. Jojkics és Wüst között lefolyt éleshangu vitából is kiderül. Hogy bánságokonként mennyire eltérő a népszaporulat, a következő táblázat élénken megállapítja:

	minden ezer lakosra jut		
	élve	született	halott szaporulat
Bánság	23.21	14.87	8.25
Dráva	25.50	17.25	8.34
Száva	22.47	16.44	6.03
Morava	27.13	14.60	12.54
Zeta	33.76	16.38	17.37
Tengermellék	35.32	17.79	17.53
Vardár	38.83	19.54	18.79
Drina	35.84	16.78	19.06
Vrbász	41.44	18.71	22.74
Beograd	13.67	10.08	3.06

Meglepő, gondolkozásra készítő számok. Beogradban, ahová érkezett a szörnyű nagyvárosi divat, a kor átka, az egyke, a szaporulat alig 3.06⁰/₀. Utána nyomban a Dunabánság következik 6.3⁰/₀-kal. A gazdagnak mondott bánság népszaporulata kedvezőtlenebb, mint a passzív vidékként számontartott, élelmezési nehézségekkel küzdő vrbászi, zetai stb. bánságoké. E szegény országrészekben, bár a sok születés mellett sok az elhalálozás is, még mindig kedvezőbb a helyzet mint a Vajdaságban, vagy Szlavóniában, az ország leggazdagabb vidékein. Az európai statisztikai adatok különben azt bizonyítják, hogy minél fejlettebb valamely agrárállam, annál jobban csökken a népesség szaporodása, (lásd Jugoszlávia kimondott gabonatermő vidékeit: a Vajdaságot és Szlavóniát). Ezek alapján azt is mondhatnók, hogy a fejlődésben elmaradt mezőgazdaság kevés árut szállít ugyan, de annál több gyereket; a fejlődő mezőgazdaság pedig fordítva: több termést és kevesebb gyermeket.

Küzdelem az élettérért

A világháborút követő első tíz évben az agrártermelés újjászületését élte. Fokozódott a termelés és ennek arányában a nemzetközi kereskedelem forgalma. Később bekövetkezett a termelési válság, amely világválsághoz vezetett. Az 1929—1936-os válságos évek után a termelés újból fellendült. Ezt követte az agrártermelés fokozásával a gyáripari államok önellátási törekvése és az agrárállamok iparosítása. Az európai államok kenyérmag termelése 28.7⁰/₀-ról ugrásszerűen 42.1⁰/₀-ra emelkedett. A gyáripari államok mezőgazdasági termelésének fejlesztése természete-

sen megzavarta az agrárállamok feleslegének elhelyezését. Az államok sorban azt az elvet követték, hogy lehetőleg minél kevesebbet vásároljanak külföldön. A termelés ennek folytán egyenlőtlen lett, átszerveződött. Az agrárállamok közül Dánia 30, Kanada 41, Románia 40, Magyarország 50 százalékkal emelte gyáripari termelését. A termelésben beállt változások nyugtalanítólag hatottak a világ egész gazdasági életére és előidézték az élettérért folytatott új háborút. Az élettér harca tulajdonképpen az élelemért, a nyersanyagért, a népfélesleg elhelyezéséért való harc. Minél nagyobb, gazdagabb s kevésbé túlnépes egy ország, annál inkább lehet egy nép élettere, amint azt a mostani háború is igazolja. Földünk természetes gazdagsággal rendelkező területe korlátozott. A népek pedig féltékenyen őrökdnek minden négyzetméterre. A németek és olaszok állandóan azt hangoztatják, hogy nem tudják, mit kezdjenek népféleslegükkel: nincs hely letelepítésükre. Ugyanakkor a nyugati államoknak nagy kiterjedésű gyarmataik vannak. A földért való küzdelem, amely annyi év óta tart, most új változatban, az élettér megszerzéséért folyik. A most megindult háborúnak ez a háttere.

Égészségtelen földmegosztás

Az önellátásra irányuló törekvések vizsgálatánál felvetődik a kérdés: vajon a termőföld nem kevés-e a rajta élő nép eltartására? Különösen jugoszláv szempontból fontos ennek a kérdésnek megvizsgálása, mert éppen a nem termő vidékeken a legnagyobb a népesség szaporodása.

Új közgazdászok szerint valamely mezőgazdasági területen népsűrűségről akkor lehet szó, ha a földművestársadalom lélekszámának emelkedésével nincsen arányban a termelés fejlődése. Pl. a földműves-lakosság száma nő, de a vetésterület változatlan marad. Ekkor emelkedik a föld és a bérlet ára. A nincsetlen földműves pedig nem tud földet bérelni, munka után kutat, idénymunkát keres, a városba vetődik, esetleg kivándorol. Jugoszláviában 1931-ben az ország területének alig 28,4 százaléka volt szántóföld, ezzel szemben a lakosság 76⁰/₀-a földműves. Franciaországban, Belgiumban, Németországban, Olaszországban és Dániában a helyzet kedvezőbb, mert a terület 40⁰/₀-a szántóföld és a mezőgazdaságban a lakoságnak átlag csak 50 százaléka helyezkedett el. Még Magyarországon is kedvezőbb a föld megosztása! A terület 60 százaléka szántóföld és a lakosság 54 százaléka él mezőgazdaságból. A kimondott agrárállamokban tehát egy hektár földön sokkal több ember él, mint a gazdag ipari államokban. Jugoszláviában a megmunkálásra rendelkezésre álló ugyanakkora földön kétszer annyi mezőgazda él, mint Németországban, és négyszer annyi, mint Dániában.

Még egy sokatmondó adat Jugoszlávia lakosságának rohamos szaporodásáról s az elhelyezkedés nehézségéről, 1933-ban 492.449, 1939-ben már 750.000 ember volt a munkásbiztosítónál bejelentve. Hasonló arányban emelkedett a munkanélküliek száma is. 1933-ban 42.606-ot, 1937-ben 63.613-at tartottak nyilván. Az utóbbi két évben számuk állandóan 40—45.000 körül mozog. Ezek az adatok is azt bizonyítják, hogy 1933—37 között a lakosság száma nem volt arányban az elhelyezkedési lehetőségekkel. A föld nem tarthatja el a szaporodó földművest. Ennek következtében, főleg a passzív vidékeken, a föld drágább mint amennyit jövedelme szerint ér. Az alacsony munkabérek is a népesedés növekedése okozza. Jugoszlávia földműves rétegének szaporodását két körülmény jellemzi a legjobban: a földhétség erősödése s az állatállomány gyengülése. Vagyis elszegényednek a gazdaságok, mert sok száját kell betömni. Az is elfogy, ami van. A gyáripari központokhoz közeleső helyeken a munkabérek jobbakk, mert a munkaerőnek van hol elhelyezkednie.

Jugoszláviában az 1931-es népszámlálás 1.985.725 gazdaságot talált, ebből 1.346.000 gazdaság földterülete nem haladta meg az 1—5 hektárt, vagyis 1.346.000 parasztgazdaságnak alig kétfélmillió hektár földje van. Ugyanakkor 407.237 parasztgazdaság 2.873.155 hektárnyi földön gazdálkodik. Itt egy-egy parasztgazdaság területe átlag 5—10 hektár. Átlag 10—20 hektár földje 174.000 gazdaságnak van, 2.380.846 hektár terjedelemben. Tehát a kis- és középbirtokok kezén több mint ötmillió hektár, a termőföld fele van. Ha ehhez még hozzáadjuk a 20—50 hektárnyi mintegy 50.000 gazdaságot, mely 1.388.570 hektár földet foglal le, azt látjuk, hogy 630.000 úgynevezett középbirtok van, amely a termőföld 64%-a. *Az adatokat mérlegelve, Mirkovics szerint a mezőgazdaságban legalább 3—5 millió ember van, akit eredményesebben lehetne más gazdasági területen felhasználni,* mivel kevés földjük van, illetve teljesen nincstelének, úgyhogy a föld megmunkálásából nem tudnak megélni.

Mivel az állattenyésztés is visszafejlődött, sürgősen meg kell találni a megfelelő megoldást a mezőgazdaság talpraállítására. Mirkovics a következőket ajánlja: 1. az alkalmas gazdaságok megsegítésével és megerősítésével, s megfelelő gazdasági intézkedésekkel biztosítani a fejlődését, 2. az életképtelen és termelésre alkalmatlan gazdaságok számát csökkenteni és az azokban foglalkoztatott munkásokat lehetőleg ne a mezőgazdaságban elhelyezni. Az ilyen intézkedések egészségesen átalakítják az ország gazdasági alkatát és csökkentik a földművesek számát. Ugyanakkor célszerűsíteni kellene a mezőgazdasági termelést, elsősorban a technika alaposabb igénybevételével, mint az ipari államokban, ahol szintén ezzel a módszerrel javították meg a minőségi és mennyiségi termelést.

Az utóbbi időkben különben is megfigyelhető a mezőgazdaság-foglalkozó lakosság lassu csökkenése, mert míg 1921-ben Ju-

goszláviában a lakosságnak még 79⁰/₀-a élt földművelésből, 1931-ben már csak 71 százaléka. Ha a fejlődés megtartja eddigi iramát, akkor is csak 1990-ben érné el Jugoszlávia azt, hogy 50⁰/₀ földműves mellett 50⁰/₀ egyéb lakosa lenne. Mindez azonban hosszantartó és lassu fejlődési folyamat, de valahogy mégis megoldja a túlnépesedésből és az ennek folytán előállott földhiányból eredő mezőgazdasági problémákat.

Csuka János

SZERELMI VERS

*Édes vagy, ha beszélsz,
hang túl a játékon.
Velem élsz, félsz, remélsz
völgyben, magaslaton.*

*Méltatlanok között,
zsibbasztó harcokban,
lelkembe költözött
álmod még ébren van*

*S mi álmodban való,
s szaggatott mult s jelen,
soha el nem múló,
ugyancsak él velem.*

*Ugy szeretlek, édes,
mint szép hangsúlyt a csend.
A végtelen s véges
üdvé bennem kereng.*

REMÉNYI JÓZSEF

ROGER MARTIN DU GARD:

A „THIBAUT“-OK „EPILOGUSA“

A magyar közönség a Nobel-díj világhírének hatására, Benedek Marcel kiváló fordításában, két nagy kötetben egyszerre olvashatta el Roger Martin Du Gard »Thibault«-ját, míg eredetiben 1922. óta lassan, hosszú szünetekkel, tíz kötetben jelent meg ez a végtelen hömpölygésű »regényfolyam«. Magyarországon tehát csak egy év óta várnak az Epilógusra, a regény most megjelent befejező kötetére, és így nem igen tudják felmérni, hogy mit jelentett a franciák számára a »Thibault«-ok történetén keresztül fokozatosan újra átélt mult, a békekötés óta sodródó történelemben szinte szemük láttára épülő mű, amelyben, a századelejei Franciaország delejes nyugalma idézve, saját sorsukat, lehetőségeiket és álmaikat fedezhették fel. A regény az elveszett nyugalomnak abban a légkörében kezdődik, amikor a változást kívánó fiatalok »szitkokkal az ajkukon léptek az életbe« s a fegyverszünet idején, 1918-ban ér véget, amidőn ezeknek a szitkoknak már kikopott az izük, az értelmük és a hitük.

Roger Martin Du Gard a XIX. század nagy francia regényeinek, az átfogó ciklusoknak legigazibb folytatója, a leghűségesebb és legtisztább szándéku krónikás, aki a flauberti »impassibilité« végsőkéig fejlesztett pártatlanságával tartja ében a lelkiismeretet a kétségek között is állandóan megújuló Franciaországban. A Thibaultok életében mindent megtalálunk, ami az emberek mindennapos életében felhalmozódik. Du Gard minden jelenséget észrevesz, feljegyez és azután elmesél. Nem tér ki semmiféle probléma elől. Nem ismeri a kényes kérdéseket, a veszedelmet, a könyörületességet. Ha a helyzet megköveteli az illúziók lebontását, nem riad vissza a legféltebb illúziók lerombolásától sem. Így történnek a dolgok, így kell elviselni a valóságot!

A Thibaultok élete, mint minden élet, örök emberi és átmeneti történelmi kategóriákat tartalmaz. Az örök emberi szenvedés vizsgálatsága és a siralmas történelmi kép nem lehet épületes látvány. Sokan kegyetlennek, fájdalmasnak és leverőnek tartják majd ezt a »regényfolyamot«, a huszadik század franciáinak ezt az archeológusi kutató-szenvedéllyel (Du Gard archeologus volt!) és költői látomással életrekellett krónikáját, de ha meggondoljuk, hogy a franciák mindig az egész emberiségért érzik magukat felelősnek és így nem hazudhatnak, akkor igaznak, erősítőnek és varázslatosnak kell neveznünk.

Kevés reményt hagy meg az embernek, de ezzel a kevés és illúzióktól megfosztott, tisztapárlatu reménnyel talán többet lehet

elérni, mint a délibábos csalóka optimizmussal. Gondoljunk csak arra, mit köszönhet Franciaország és a világ az ugyanilyen kiméletlenséggel megáldott Flaubertnek, Balzacnak és Zolának!

Az utolsó kötet az elmúlt háború utolsó félévében játszódik le. Bizonyára mindenki, aki a regény első hét részét olvasta, izgatott kíváncsisággal fordul a regény jólismert szereplői felé. Jacquesnak, a lázadó, »szkepszisre képtelen« fiatalabb Thibault-testvérnek az előző kötet végén bekövetkezett áldozatos halála után most az idősebb Antoine haldoklását és halálát kell átélnünk. Antoine, aki egyezményt keresett a meglévő társadalommal, s aki az orvosi munka építő tevékenységével kívánta érvényre juttatni a Thibaultok makacsságát, »teremtő szellemét«, szinte testileg-lelkileg felbomlik a háború ellenállhatatlan mérgétől. Mustárgázt szívott be a fronton és ez lassan, kiméletlenül végez vele. A kötet második fele Antoine naplóját tartalmazza a haláláig, amit biztos elérézése előtt önkezeléssel megelőz. Jacques hátramaradt gyermekéhez, az egyetlen Thibault-örököshöz írja a naplót. Mult, jelen és jövő talákoznak a halálraitelt őszinte soraiban. Híres energiájának maradványával megegyeszer megkísérli az összefoglalást, a munkát. Kevés megrázóbb olvasmány van, mint ez a háború végső akkordjait kísérő távoli de profundis. »Nem kell félni az ellentmondásoktól — írja — Kényelmetlenek ugyan, de üdvös a harásuk. Azokban a pillanatokban állottam legközelebb ahhoz a nagybetűs Igazsághoz, amely mindig kiszalad kezeinkből, amikor úgy éreztem, hogy szellemem foglya a megoldhatatlan ellentmondásoknak. Ha újra kezdhetném az életemet, a kételkedés jegyében élnék « Mig Jacques forradalmi hitének romantikus lendületében hal meg, addig Antoine az utolsó pillanatig értelmével ellenőrzi a világot. »Nem az én hibám, hogy olyannak születtem, aki érteni akar és hogy képtelen vagyok a hitre« — mondja a papnak. Mint kartézianus és sztoikus jegyzi fel külön vezetett orvosi ellenőrzőfüzetében a halál hódításait.

A legszemélyibb fájdalom, szorongás, halálfélelem és a legszemélytelenebb gondolkodás között vergődni át ezeket a hónapokat. »Még a rezignációval sem kíván a halál cinkosa lenni.« Ez a reménytelen erőfeszítés teszi lehetővé a kegyetlen valóságnak, az értelmetlenül szétfeldobált Thibault-család elpusztulásának elviselését. Az élet minden lehetőségét felmutatja az elmulás előtt, de ez az elmulás mégis ur marad a délfranciaországi klinika magányos szobájában. Antoine, aki a munka racionális világában élt és tántoríthatatlanul építette az életet, akinek világa szerencsén egyesítette magában a feltörő önző egyénit és a segítő, szociális alkotót, a külső sors érintésétől, a háború s a háború angyalának megjelenésére meghátrált és lassan eltávolodik a valóságtól. Értelme ugyan jelen van, de már nem a közvetlen valósággal van kapcsolatban, hanem a csillagos égen keresztül a kozmikus messzeségekig és a háború végső eseményláncolatának megítélésén át

az emberiség távoli jövőjéig jut el. »Minek a nevében?« — veti fel az élete során egyszer már szerencsésen elhessegetett kérdést (akkor az orvosi rendelő lázas atmoszférájában aránylag könnyen szabadtul a veszedelmes kérdéstől). »A láncszem nevében, ami a láncban vagy« — nyugtatja meg magát és unokaöccséhez, a Thibaultok kis örököséhez fordul, aki majd továbbfolytatja az egymást követő nemzedékek hol hiábavaló, hol pedig érdemesnek tűnő harcát. Nem hiszi, hogy az ember tisztább és jobb legyen, de a béke kompromisszumát elérheti. Ha az emberek peres ügyeiket a bíróság elé tudják vinni, akkor a háborút is meg lehet szüntetni. Igényei azonban minden kétsége ellenére a legmagasabb emberi eszményekkel azonosak. Ha nem is megvalósíthatók, legalább vágyódjunk utánuk.

Nehéz elviselni, hogy a személyes jóbarátunkká vált Antoine fölé is ráborul a halál, amely »egyszerűbb, mint sem hinnénk«, de mégis annyi reményt semmisít meg. És nehéz elviselni a háborúról, az elkövetett hibákról, az illúziókról, a munkáról, sőt még az életről is elhangzott súlyos ítéletet.

Milyen megnyugtató, hogy a szabadságot a háború sem szüntetheti meg ebben az országban. Ennek a könyvnek a megjelenését csak erős, magabiztos, s a szabadságát féltékenyen őrző nemzet engedheti meg magának háborus időben. Ha a könyv nem jelent volna meg, a regényben ábrázolt valóságnál keservesebben elviselhető valósággal találtuk volna magunkat szemközt. Így ismét a francia lelkiismeret szabadságát és felelősségérzetét ünneplhetjük.

Türelmetlenül vártuk ezt az epilógust, de most, hogy megjelent, szegényebbnek érezzük magunkat egy várakozással. Személyes ismerőseink az irodalomtörténeté lettek. Szenvedéseik, reményeik és csalódásaik épügy a multhoz tartoznak most már, mint azoké, akiket valóban eltemettünk és ugyanugy visszanezünk majd, mint minden emlék és minden halottunk. Életük regényességében, a történésen keresztül ismertük meg őket. Ebben a vonatkozásban találkozunk az elődökkel, a nagy francia hagyományokkal. Proust után, a tündéri emlékezés időtlen távlatait elhagyva, az időrendi sorrend őrlőmalmát tapostuk tizenegy kötetten át. A hibátlanul ömlő idő mögött azonban nem kevésbé kavargó szenvedélyek, vágyakozások, erőfeszítések és titkok huzódnak meg. Proust igézetes játékokkal, az emlékezésen keresztül kereste az időt és a nyugalmat. Roger Martin Du Gard az egymásután következő szigorú történelmi idők áldozatainak és a lázadó nyugtalanság fokozódó, felesleges ismétléseinek könyörtelen leleplezésével könyörgi az emberek számára a »tartós békét«. Valamikor a poszadt nyugalom konzervatívjaival szemben minden igaz költészet a nyugtalanság változást követelte. Ma az elérhetetlen nyugalom lett a költészet kedvence. Talán ez az irodalom funkcióváltozása?

SZTANISZLAV VINAVER

(UJ VERSEI MEGJELENÉSE ALKALMÁBÓL)

1.

Ez az értékes szerb költő, akiről sajnálatos módon, magyarul csak most történik először említés, jóval a világháború előtt indult és a folyóiratokban elszórtan megjelent első, szatirikus verseire, majd »Miszli« című kötetének esztétikai-bölcséleti gondolataira már a szerb modernizmus uttörő ideológusa és az új szerb irodalom legjelentősebb kritikusa, az olyan fiatalon elhunyt nagy Jovan Szkerlics is felfigyelt. Erősnek és valóban egyéni, új hangú írónak kellett lenni annak, akit a művészi szépség érzékletét elfogulatlan szigorúsággal kereső, kérlelhetetlen esztétikus észrevett. Hiszen nem volt egy elaprózott gondolat, egy vadhajtás, amit a sokszor halszálhasogatásig figyelő Szkerlics ne akart volna azonnal lementszeni. Vinavert nem bántotta. Tudomásul vette a huszas éveibe lépő fiatal író első jelentkezését, majd a »Pricse, koje sze izgubile ravnatezsu« (Egyensúlyukat veszített mesék) kötetének bizarrul eredeti és nagyszerű megfigyelései mögött megmutatkozó mély iróniáját, amely azóta is, ma már tisztábban és tudatosabban, legfőbb jellemzője.

Első verseskötete, a »Mijecsa« is, a nagy háború előtt jelent meg. Fiatalon elhunyt nővére feletti mélységes gyászát végigkísérő fájdalmát zsongító, zenei zengésű verseinek zárt szerkezetéből, formatizszteletéből már kitört egy merészebb ritmus, pár biztos és fölényesen bátor új gondolat, amivel ha meg is próbált még mindig a parnassen sodró áradatában pompázó háborúelőtti szerb lírába illeszkedni, a figyelmes fül már észrevette, hogy a költőben más lírikus vágyak feszülnek. A nagy háborúban résztvéve, az országból menekült szerb nép ideiglenes otthonába: Korfuba kerül és a háború alatti szerb irodalomnak ebben a heroikus korszakában a hivatalos lap irodalmi mellékletén, a »Zabavnik«-ban sok szép, teljes lírai képpel átítatott hazafias verset és új mondanivalójú, értékes tanulmányt írt. Később hivatalos megbízatással Oroszországba megy. Ott érik a forradalmak, amelyek alatt sokan szenvedve, sok embertestvért megmentve, a háború után kerül vissza Beográdba.

2.

A kis Szerbiából a nagy Jugoszláviába teljesedett délszláv állam huszas évével, a beográdi társadalmi életben eleven irodalmi góc képződött. A kávéházakból és a »Szkadarlijá«-nak roskadozó, kis bohémvendéglőiből folyóirat-alakító kísérletek, az idősebb irodalmi nemzedékkel szembeni ellenzéki szellem és a kollektív fellépés vágya tör utat. Ezekben a mozgalmakban a fiatal Vinaver, akkori napilapok színikritikusa és mindenütt szívesen látott költő vezető szerepet játszik. A »Varos zlih volsebnika« (»Gonosz varázslók városa«) című verseskötetét ekkor adja ki. Ebben már a kiforrott költő, aki egy idegrándulást sem hagy figyelmen kívül. Kérdez, töpreng, beszéltet, a vér izgalmát már könnyű fintoiba, gunyba oldia fel és zenei aláfestésű, hangulatoktól fokozódó ritmusainak játékát a kitörésig feszíti. A kötetnek sikere van. A költő utját egyre nagyobb érdeklődés kíséri. Ujabb kötetének: a »Csuvari szvetá«-nak fantasztikus költői látomásai a félelmetes írástudásu, káprázatosan gazdag kifejezőképességű író már az új írásművészet első vonalába emelik. Abban az időben írja »Pantologijá«-ját, ma már három kötetté izmosodott nagyszerű irodalmi pastiche-gyűjteményét, amelyben a sok mulatságos hecc, mélyreérő veszés mögött tulajdonképpen kortársai és az öregek irodalma modorosságának csufondározásaiban fölényes kritika és a világirodalomnak az a grimaszos paródiája van, amelynek leple alatt tulajdonképpen mindent meg tudott mondani, amire komoly irodalmi tanulmányokban talán nem is lehetett volna ily közérthetően, sokszor kiméletlenül rámutatni. A »Pantologija« és verseinek élményei, amelyek sokszor inkább az emberiségé, mint egyéni élmények, magyar kortársára Karinthyra emlékeztetik. A »Csardak ni na nebu, ni na zemlju«-ban (»A torony — ég és föld között«), két évvel ezelőtt kiadott tanulmánya, a szerb kultúra és szellem válságtüneteiről írott nagyszerű analízise is Karinthyt idézik, aki kivételes írói teljesítményei mellett — mily találóan mondja róla Babits — elsősorban gondolkodó volt. Vinaver is mindenekfelett gondolkodó és az élettel, a művészettel, a kortársakkal szembeni állásfoglalásában mindig van egy csipetnyi a szatirából, egy csipetnyi abból az éles logikából, amelyet a spinóza tan: a gondolat és a cselekvés egységének nevez.

A »Csardak« azt a feladatot tűzte maga elé, hogy az olvasót hozzásegítse a gondolkozáshoz és az író polemikus erejű, új és merész szempontjain át láttassa azt az éles képet, amit a szerb élet természetességének alkonyáról, az emberi méltóság tünetéről és a szerb kultúra érvényesülésének elapadásáról ad. Tulajdonképpen az utolsó husz év szerb irodalmi és kulturális életnek tragikus szellemű körképe a tanulmány. Benne az író minden skrupulus nélkül, a szerb szellemiség elapadó fejlődésének válságtüneteire világít, pontosan rámutatva a kettészakadt szerb irodalomnak (meny-

nyire hasonló ez a huszas évek magyar irodalmában keletkezett Kisfaludy-Társaság kontra »Nyugat«-harcához) kórokozóira, az öregek merev ideológiáira és a fiataloknak a válságidőkből merített kótyagos eszméire. Minderről azonban senki sem mert beszélni. Amiről mindenki tud és mindenki hallgat, azt próbálta Vinaver tisztázni, anélkül azonban, hogy a jobb és bal szélsőségek antikulturájából egy szabadabb, nemzetibb, európaibb, a hagyományokhoz való hűségében is frisebb szellemiségre mutatna. Nem kíván próféta lenni és a mai szerb kulturális életnek ebben a máig is legjelentősebb dokumentumában inkább csak tisztázni szeretné azokat a faldalmakat, amelyek a megértést, az egységes szerb kulturát újra eggyé és minden szerb birtokává tehetné. Az a sok kritika, az az évtizedes zsurnalizmus, ami Vinaver szuggesztív mondanivalóit olyan hajlékonyra formálja és nagyszerű zenei érzéke, ami ősztönös lirizmusu versein át, temperamentumos prózáját is lendületessé csiszolta, ezen a tanulmányon át sokszor szubjektív vallomássá forrósodik. Szubjektivizmusát az európai szellemélet mai vonaglása kíséri és a két háború közé került szerb nemzedékének minden keserűségében döbbenetes erővel láttatja, hogy a szellemellenes világ a kis népek művelődésébe a meddő vágyakozás és a szorongatottság érzését ojtja.

3.

Most megjelent verseskönyve, a »Ratni Drugovi« az értelemnek és a tartalom bravúriának tiszta versei. Törekvése, minden lírai forradalmon és formai küzdelmen át, a vers rendithetetlen, ősi értékéhez: az érzelem tisztaságához visszatérni. Új verseinek egységes keretét ad: a világháború élményeit, mintegy lírai naplójegyzeteit és ennek az örök műfajnak lírai törvényei szerint próbál emberi dolgokról és emberi szenvedésekről beszélni. Mert a »Ratni Drugovi« verseinek hősei elsősorban az ember, a hőssé kényszerült ember tiszta evokációja. Ezt az evokációt azonban nem a rezonanciát kiváltó költői lendület, hanem a hűséges élmény tisztasága kíséri. Bizonyos, hogy a versek érzelmes poéta versei — hiszen azért költő — de érzéseit nem sugározza, nem komponálja. Inkább ismer-teti. Az ismertetés közvetlen forrása: az Ember. A néhány színes villanással odavetett környezetből kidomborodó típusokban mély léleklátás, végtelen emberi fájdalom és a háborús élettől kapott sebekből felfakadó szerelem, sors, családi probléma, Istenkeresés, szabadságvágy, hol tragikus, hol anekdótikus jelenetei — ennyi a költő tárgyköre. Megkapó, hogy tragédiái mennyire leegyszerűsítettek, igénytelenek és mily diszkrétan érintik azt az örök és emberi problematikát, ami a kötetnek tulajdonképeni erkölcsi fedezetét adja. A típusok a világháború egyes láncszemei, akiknek különböző egyéni

sorsai abba a közös sorsképbe olvadnak, ami a nagy háboruban elesett és szenvedett hősöknek nehéz és véres emlékeit idézik. A közvetlen élmény ereje olyan hatalmas, hogy Vinaver eddigi költői, írói világát teljesen megváltoztatják. Művében hiába is keresnénk *a csak-vers* törekvéseit. A hősök sorsa teljesen személyi ügye lett és a sorok és mondatok a nyugtalanító átélés valóságával telnek meg. Fiatal intellektuettek, szívükben a Sorbonne, egyszerű emberek a falu emlékeivel, milyen lélekemelő sorsközösségben egyesülnek s milyen megrendítő annak az alezredesnek — Potpukovnik Gioszav Drincsics — a kiáltása, aki párizsi, berlini és pétérvári emlékeivel vívódva, municióért kiált:

»Daj nam Bozse municije, municije
Za nase prazne topove.
Od kako szmo posztali, gladni szmo municije!
Szamo municije!
U njoj szmo tako oszkudni
Zbog toga je i cela ova promena.«

A rapszódia, a patetizmust természetesen az ily tárgy körüli versek nem kerülhetik el. A háború nagy élménye minden egyszerű emberből gáttalan érzéseket old ki és a közös mámorban vagy a közös szenvedésben a különben férfias szemérmességgel takargatott Én nyíltabban megmutatkozik. Vinaver költői fejlődésében a világháború döntő élménye a nagy korszak és azt hiszem, ez váltotta ki belőle a nagy költőt. Eddigi versei alapján nagyszerű kultúrájú, impresszionista költőnek tartanám, de a »Ratni Drugovi« fojtott nyugtalanságában, érzelmes patetizmusában is nemesen leegyszerűsödött versei már egy teljesebb, egy szívósabb és az élet emberi szolidaritásához közelebb ért költőre mutatnak, aki most jutott el legnagyobb költői élményéhez, sokáig kimondhatatlannak vélt átélései hajszálfinom rezdülésű, végső egyszerűségében kibomló poéziséhez. Gondoljunk vissza »Pantelija« című versére, a sebesült szerb katona szenvedéseire, akit a korfui francia kórház Margit nővére olyan odaadó szeretettel ápol s akihez Pantelija szerbül beszél:

»Zasto si tako dobro sa mnom
Imas li brata, szesztru,
Imas li roditelje
Jeszu li oni szeljaci
Bozsji poszlenici
Ili zsive u gradu
— I tamo ima dobrih ljudi —«

A vers látomássá szélesül. A korfui olajberek a petlováci szilvássá változik, a tenger zöldre legelő s minden, amit az agonizáló

Panteliya lát, a haza, a falu dus televényét idézi. S a nagy hatást, ami ezekből a versekből kioldódik, nem a hangzás, nem a jelzők és nem is a zenélő ritmusok adják. Az értelemhez, a tiszta átéléshez alkalmazkodik a költő nyelvezete, a vers zárt szerkezete meglazul és követi az emlékezés szeszélyes gondolatait, ideges változatait. A tiszta lira: az elbeszélés sokszor a mozgókép gyorsaságába kap át és a nagy távlatokat az ember töredezett szavai költői háttérre olvasztják. »Dragos, Lipolistéből!« — egy öreg, szerb nép-felkelő szeretettel és csodálattal átölelt alakjának varázsos szeretettel megörökített lírai portréja. Tépett zubbonyban, rozoga puskával — mint megannyi öreg testvére — őrizi a hidat, valahol a front mögött. Ha rágördül a vonat, arcizmának rándulása nélkül, feszsen kihuzva magát, tiszteleg. Egész nap csak a háborúról beszél, de a régi háborúról, amelynek napjai: »nehezebbek és szebbek voltak«.

»Ti ratovi bili su tezi
I lepsi.«

Egyszer aztán végetért a kis híd őrzése is és az albániai nehéz visszavonulás után a megrokkant, öreg Dragos a vid-szigeti kórházba kerül. Viszont is látja fiait, ott Korfuban, a dus olajfákkal zöld temetőben:

»Ne csuva vise obicnu csupriju
Zbog koje je bilo nezgodnih recsi
I szvakojakih sala —
Nego csitavo jedno osztrvo.«

Ezek az egyszerű hangu, minden diszitő kedv nélküli puritán versek, amelyekben Sztaniszlav Vinaver a világháboru egyszerű katonáinak szenvedéseit és tragédiáját élénk vetíti, úgy érezzük, a szerb lira maradandó értékei. Néhány odavetett sorban, töredezett mondatban többet mondanak, mint vaskos hadiélmények és háborus krónikák. A költő tudata és a nagy élmény mindenségének maradéktalan figyelme leng a »Ratni drugovi« versei felett és ha a nagy Szerlics élne, bizonyára kedve telne az egykor indult költő nagyszerű kiteljesedésében.

Beograd, 1940. április.

KÁZMÉR ERNŐ

*) *Ratni drugovi*. (Geca Kon, Beograd, 1939.)

VIRRASZTJÁK MÁLEK JANICÁT

A kiskápolna vékonyfalú harangja gyenge hangocskával sirta a lassan szítáló őszi ködbe: Meghalt Málek Janica... meghalt Málek Janica...

Alig könyökölt ki a nap az ég keleti peremére, a gyenge aszszony átköltözött a nagy ármádiához. Észrevétlenül ellibbent, mint a fáradt pehely, vagy a bágyadt lepkefióka. Mintha életében sem lett volna teste, meleg, fiatal vére. Akár valami árnyék, úgy tett-vett a házban, csak hangos, száraz köhögése árulta el jelenlétét. Csendes életét átköhögte. Fojtott köhécseléssel, hogy az urát meg a gyerekeket fel ne ébressze. Így aludt el egyik éjjel örökre.

Délben meghozták a rézsarkokkal kivert koporsót. Kétoldalát aranyos angyalok díszítették, Málek Janica nevével és két arany-papír kézzel, melyek bucsuszorításra még egyszer összefonódtak.

Mikor a férfiak bevitték az első szobába, Málek Ferkó sárgára vált arccal vette át törékeny Jánicája örök ágát. Szíve körül megszorult a pánt, sűrűn pergő könnyei csillogó barázdát vontak fekete kabátjára.

Málek Janicát beemelték a szépen feldíszített örök pihenőbe. Oly könnyű volt, mint egy lopott sóhaj. Hisz minden köhhentés leszakított belőle egy darab meleg, lüktető életet, kehelykényi vért.

Oh, ha most Ferkó a ráváró kinokat: kalapácsütéseket, éneklést, bucsuztatást egy hosszú lépéssel maga mögött hagyhatta volna! Mert fájt a szegécselés, irdatlanul tépte, szagatta. De ha rendnek kellett lenni a bölcsonél, a sírnál sem lehetett másként.

A konyhában pattogott a tűz. Dóra, a szomszédasszony, gömbölyű kis teknőben gyurta a fonott-kalács tésztáját. Mikor először markolt a ládafiába, apró gödröket vájtak könnyei a puha, fehér lisztbe. Most már szabadabban szólt a kócos lányra, ki egész összezavarodva, hunyászkodón tartotta mellette a teli tejesbőgrét.

— Na, tőcs má!... Elég!... Rámforditanád az egészet!... S készült a kalács, hatszorosra fonva, omlósra, illatosra. A kemence bő bendőjében ropogósra pirult a malac.

Voltak még jólelkek a faluban, kik szívesen segítettek nagy bajában a szomorú özvegyé vált Málek Ferkót.

— Jaj Ferkóm, jaj Ferkóm! Nehéz az özvegynek!... Az özvegy csak özvegy, még ha aranyos is a kapufája, — sóhajtoztak nyögdcisével a fehérnépek. Közülük nem egy, de szívesen ment volna befelé fejkoszoru, papáldás nélkül is! Jól van így! Megszabadult szegény a hektikás asszony terhétől — mondogatták. Megmaradt a tágas ház, a hétlancos tanya, minden jószággal. Mert Já-

nica szülei bőséges kárpótlást adtak vejüknek lányuk tünedező, pusztuló tüdejéért. Szabadon választhat most már magának új asszonyt, frisset, szépet, fiatal, amilyet megkíván. Mert hogy újra megnősül, az oly igaz, mint a Szentírás! Mit is csinálna özvegy-sorban, két árvánmaradt áttetsző arcu gyerekével? Ilyen gazdagság mellett jó szívvvel megbocsátja az új menyecske azt a két kis sápadt bilincset is.

Sűrűgtek, forgolódtak, gyurtak és sütöttek az asszonyok a konyhában. Jézus ravatalát sem őrzik ingyen. Jöttek a rokonok, ismerősök, hivottak és hivatlanok, hogy megvigasztalják a busz özvegyet. Főként azért, hogy virrasztással, ájtatossággal örök mennyei boldogságot könyörögjenek ki az immáron megboldogult Janicának.

Ami halott, az halott. De a virrasztó, sirástól ránduló test frissítőt kívánt. Egy kis kalácsot, kevéske pecsenyét és ha éppen akadt, valami boroskát. No és egy kis jófajta pálinkát is. A pálinka ad bátorságot az ilyen szomorú szolgálatra. Mert anélkül megdermednének egy szálíg, ha Jánica hirtelenében felvetné szeméit...

De nem! Nem kellett attól tartani. Szorosan lefogták őket. Csak a balszeme sarkából gördült ki valami. Talán könnyesepp, két itthagytott sárgaarcu gyermeke után, kik itt maradtak, édesanyjuk nélkül.

Alszik Jánica, alszik...

A sarokban fehér terítővel fedték le a nehéz diófaasztalt. Rajta feszület, kis edényben szentelt víz, örökzöld ágacskával, égő gyertyaszálak.

A ravatal, három széken nyugodott a szoba közepén, pedig a rajta fekvő hideg lepketestet az ablakban zöldelő muskátli két levele is elbirta volna. Kétoldalt padok vártak azokra, kik majd virrasztani jönnek, imádkozni, — megsiratni a ház asszonyát és utána megerosódni Dóra néni híres konyhamesterségében.

Ferkó a fal melletti csendes sarokba huzódott. Szögletes, erős fejét, csontos tenyerébe támasztva, a koporsóra meredt, melyből a csipkés szemfödél alól, csak Jánica apró lába és ványadt, levélkénti arca látszott ki.

— Jó asszony volt életében! — gondolta Ferkó. — Szorgalmas, alázatos, odaadó. Amikor összekerültek, még hagyján volt az ereje! De a gyerek után egyre sorvadt, mint a jégverte fa, melynek csak csupasz ágai maradtak meg gyümölcselhullás után. Tízennyolcéves korában vezette oltárhoz, fején fátylas mirtuszkoszorúval. Most visszaadta a Földnek, feketeszegélyes lepel alatt. A falon imbolygó táncot jártak az árnyak. Le-le kuporodva libegett a gyertyák lángja.

Ferkó arcán pedig egyre peregtek a könnyek. Nem törölte le őket ünnepi kabátja ujjával. Hadd áztassák sűrű, fekete bajuszát. Majd felkelt, odalépett a ravatalhoz és gyöngéden megsimogatta Jánica haját...

Alkonyodott. Olomlábakon, de eljött az öreg este is. Ferkó elálmosodott, de nem huzta a kékc sikos megvetett ág a másik szobába, hol puffadt párnák közt szuszogva aludt a két sápadt-arcu gyerek.

Ujra leült s elmélázva nézett maga elé.

Igy találta a két legelsőnek érkezett virrasztóasszony. Vastag fekete kendőjük alól alig viritott ki az arcuk. Csendes, ájtatos dicsértességgel máris letérdeltek. Halk zsurmolással s aj — haj — jaj-os foháskodással küldözgették az Üdvözlégyeket a magasba. Szemről-szemre fogyott a rózsafüzér Szentföldön megáldott láncu. Pergették, pergették, közben szipákoltak, orrukat törölték, e közben sebtében élénk tekintettel szemügyre vették a virágos ravatalt. Egyikük felemelte a halotti leplet:

— Mintha csak alunna, mintha csak alunna a gyönyörűm! — mondta nyögdc síelve, fejével ide-oda bólogatva az egyik. — Óh, óh — jaj nekem, édes virágom, csakhogy meg nem szólal.

— Ugy ám! — szegődött hozzája a másik. — Mintha csak alunna, szegény kis rózsaszálam... Éppen ijennek álmottam ten napelőtt éccaka, — sóhajtott fel és szakértő ujjakkal megtapogatta a széles csipkékét.

Láccik, ki teheti... Jól is tette kee, — fordult a bus özveg-yhez, — rászógát szegénke a finom holmira... Aggy Isten neki örök nyugodalmat.

Most már egyre kattogott a kilincs, egész sereg asszony lépett a szobába, némelyik gyerekkel a karján, vagy szoknyája mögött. Szipákoltak, sóhajtoztak, tapogatták a leplet és gyors tekintettel megbizonyosodtak afelől, hogy itt sajnos nem találnak semmi olyanra, amit suttymban szájráncu szoknyájuk öblös zsebébe csuszathatnának, hogy dugva hazavigyék emléknek.

A kövér Kávránné elfordította arcát, nehogy duzzadt emlőiben megsavanyodjék a tej!... Lilek Mára nyersen taszigálta előbbre pulykaszeplős csemetéjét: Mit fész, te golyhó?! Nem esz meg! Eccer mind elnyulunk!... Az alsósori Petkovicsné igen nógata a puffadt képű Ráslics Báricát: Csak szoricsd mög jó erősen a lábát, majd emén az izzaccság a kezedbü!... Na csak eriggy, látod, olyan, mintha alunna...

Lassacskán megtelt a szoba asszonyokkal, gyerekekkel, férfineppel, égő gyertyák nehéz, fojtó szagával. A hosszú viasz szálakon sercegett a felkigyózó rózsaszínű és aranyos csik, s néha pattant egyet, mintha énekes bucsusoknak adná a taktust. Ugy ültek a vigasztaló vendégek a hosszú lócán, mint a hangyák a ki-múlt méh teteme körül. Suttogtak, köhécseltek. Ki imádságot nyomkodott szívéből, ki szertenézelődött. Bicegettek, hajladoztak. Hazavitték a gyereket, aztán megint visszajöttek. Köszöntek, vigasztalták a törődött özveg-yet és odakacsintgattak a téstás táltra, meg a boros és pálinkás üvegekre.

A megtört szívű Ferkót unos-unalan kifelé szólítgatta Dóra néni. Meg is tehetette, mert az ő szeme és keze gondoskodott most

mindenről a házbán. Aztán tudnia kellett, melyik zsákból mérik a kukoricalisztet, mennyi takarmányt lehet a jószágoknak adni. A di-nárt is elő kellett kotorni, mivel a kis Náci cipőjéből kirongyolódott a zsinór. Mit is csinált volna Ferkó a konyhában, ahol azelőtt minden ilyen gond Jánica beesett, szűk vállára nehezedett.

Most az nyitotta ki keskenyre tárva az ajtót, aki nélkül még sirba sem kerülhetett a jóra való ember, megjött az apjuk! A megsárgult keresztlevélbe Hoblai Jakab nevet rajzolt annak idején a boldogult plébános, de a faluban már senki sem szólította őt ezen a néven, csak apjuknak! Ezelőtt jó hetvenöt esztendővel ragadt rajta az apjuk, amikor bogárszemű, köpcös kis felesége az első gyereket hozta a világra. Azóta ő mindenkinek csak apjuk. A térdéi már alig tartják. Biztosan derékig érő, ezüstösen csillogó, ápolat szakállában hordja erejét, mint Sámson bozontos üstökében.

Sietnek is néki illő helyet keríteni. Mert az első közé ültették mindenütt. Ő vitte a halottasmenet elején a fekete keresztet, a rajta lengedező fehér kendővel. Aki előtt nem járt az »apjuk«, az nem is volt böcsületes halott.

Apró kék szemei körül úgy nyitódtak, záródtak, futottak össze a ráncok, mint az ezerrétű szoknyán, mikor Otokon majálist tartottak. Az öregség nem horpasztotta be, nem törte be a hátát, csak megapritotta. Kilencvennyolcadik őszét, büszke megelégedéssel hordozta. Hóna alatt mintha összenőtt volna vele, bögyös fekete könyvecskét szorongatott. A benne kuszán dülöngélő sorokkal telt lapok csaknem kinyomták kopott, rojtos fedelét. Nem is csoda, mikor ez a kis papírsaláta könyv volt sirató énekei kincses-tára. Önmaga írta, tollforgatásban ügyetlen kezével.

Most már égette a kis könyv, mint a kártyást a szenvedély, amikor már kezében látja az ördög pakliját. Mennyei idvezültséggel ütötte volna fel, hogy öreges, reszketős hangon rákezdjen a legszebbre.

De hát ez a szép szokás már kiveszett. A méltóságteljes siratás, a bucsuztató énekkel való rivás immár a feledés mély edényébe merült. Szegény lett az élet, elveszett belőle a régi sok szépség, nem volt már többé szép temetés. Pedig még a kántor fizetett hangja sem csengett szebben, mint az övé! Tíz strófát is elénekelt, minden halottnak más verset. Egynek így, másnak úgy. Testálláshoz szabva, olcsó áron. Másként a gyerekek, asszony-népnek, másként a férfiaknak, az öregeknek. Volt is olyan könny-hullatás, olyan szívettépő jajgatás, hogy alig tudták a toron összeszefoltozni. Tülekedtek is a határbeliek, hogy kinek a házában énekelje leg hatásosabb és legújabb bucsuztató remekét. Egy hasas zsákocskára fehér lisztért puhán zengett az ének, mint a frissen hullt hó, egy fazék tavalyi babért már elerőtlenedtek a rimek szárnnyai. Különben csak olyan vadak és nyersék voltak sirató énekei, mint a kavicsos föld és zöldhínáros mocsár kinlódva ve-rejtékező fiai. Az örök könyörületesség és a mennybéli fényesség

csak bujkálva lapult meg a sorok között. Kemények, csontosak voltak, mint a megmerevedett ujjak, melyek dermedten, érzéstelenül fogták a köréjük fonódó rózsafüzért.

Végre megjött Fülöp, a nagybácsi. »Dicsértessék«-kel lépett a szobába. A halottvirrasztók »Mindörökké«-vel válaszoltak. Szintelen, erőltetett szomorúságu, borovicskagözös hangon. Az egyik máris nyújtotta a pálinkát.

— Egy kupicáva, koma! Jó ebbe az időbe...

— Élők az élőké, hótak a hótaké — tette rá a másik.

Az öregember kihörpintette a kupicát, kezefejével megtörölte kajla bajuszát és illendőségből felemelte a halotti leplet. Majd keresztet vetett, kötelességszerűen sóhajtott egyet s szeme pillantásával félrehívta Ferkót, az öccse fiát.

— Hallod-e — kezdte suttogva. — Éppen most hallottam, hogy a hosszú zsandár, a Sztipe, köröbe készül a Terkáhó...

— Kihő? — kérdezte fáradtan Ferkó.

— A Terkáhó! Az özvegy kocsmárosného!

Az özvegy felkapta bágyadt fejét:

A Terkáhó!?

— Ahhó.

Ferkó zavart hallgatással felelt.

A zsongáson át most áthallatszott a kis szobából az egyik gyerek kinos lélekzetkapkodása.

— No! — Nem a Náci gyerek köhög? — kérdezte az öregember. — Hm... Csak nem kapta el az is a hektikát?

Málek elhárító mozdulatot tett.

— Á, dehogy is! Mezitláb futkosott tennap regge az udvarba, s főhütötte magát... Nem tanátam a bocskorát.

— Látod, látod — bólogatott az öreg. — Nem tanátad a bocskorát. Biz a nincs rengyén... Mán csak úgy van Ferkó, hogy özvegyen marattá...

— Az Uristen akarattyábu...

— De gyerekeid is vannak. Szegény, apró, kicsi férgek...

— Na, na, maj megnőnek — ébredt fel az apabiüszkeség Ferkóban.

— Nyőnek maj, nyőnek, Isten segítségive, de hát ez nem elég az üdvösséghe! Jánicát evette a Teremtő, a gyerekek meg itmáradtak. Nekik meg szüle kő. Édes, na... Érted?... Na, így. Hallod, mán megen köhög a Náci.

— Nem hallaccik így a hektika, — próbálja Ferkó önmagát megnyugtadni. Hónap regge főzetek neki hársfateját, meg meleg fagygyut rakok a mellire. Oszt majd elmulik.

— Raksz ám, raksz, — türelmetlenkedett az öreg. Értünk is mi férfiak ehhe! Asszonykéz kő ide, aki érti ennek a módját.

— Megkéröm a Dórát, — vetette közbe Málek.

— Megkéröd! El is gyün, mer jólélek. De meddig? Eccé

együn, máskó nem. Nincs annak ideje a gyerekek mellett bóbiskónyi... Aztán mi lesz, ha rád jár a nyavala?

— Rám? A nyavala? Miér?... védekezett Ferkó a lehetőség ellen. Majd elgondolkozott. — Legfőbb emék a spítálba.

— Otthun meg meglopnak, kiforditanak mindenbü. Ugy jársz, mind a Rászlics Géta ura. Csak a két gyereket hannák meg, mert köhögnek.

— Hát nem vihetem őket magammal! Vagy tán a Drávába hajigájjam őket?

— Na látod Ferkó fiam, e mán okos beszéd. Persze hogy nem tehetöd... De éppen ezért amondó vónék, hogy asszony kéne a házba. Asszony nékü csak ojan csorba fazék az ember. Okos ember vagy, megértesz. Mit haszná' rini? Asszont vesző a házhó, oszt minden jó lesz megín, — vágta ki végre a komá.

Málek szívében emlékek, érzések, képek gomolyodtak. Tudta ő nagyon jól, hogy egyedül nem maradhat. Fialat is, apa is. Terít mindig igen jó szívvvel nézte. Isten bocsássa meg s ne rója fel, bünéül, de nem egyszer talált feledtető gyönyört meleg ölében, mikor asszonya ágyából elúzte a biboros köhögés. Minderről lehetne, kellene is beszélgetni, de nem most, nem itt, hol a boldogult fekszik. És ami a legrosszabb, valaki kilesné beszélgetésüket, aztán ki volna szolgáltatta a falu nyelvének. Azt mondanák, hogy becstelen ember, már a ravatálnál készülődött kérébe. Tán még azt a förtelmet is ráfogná, hogy bürökkel küldte másvilágra a feleségét, csakhogy mihamarább megnősülhessen.

— Csöndesebben, bátya, — figyelmeztette ezért az öregembert. — Még meg találják hallani.

— Dehogy hajják! Látod, hogy kártyáznak.

Málek szeme átölelte a szobát.

Az asszonyok egymásra dölve bóbiskoltak a padokon. Némi lyik félálomban is gépiesen pörgette a rózsafüzér szeméit, közbe-közbe imafélét motyogva. A férfiak többé-kevésbé borovicskagőzősen, piszkos, tépett fülű kártyákkal rövidítették az éjszakát. A négyszögletes kartonlapokról rég lekoptak már a tarka figurák. Hátlapjuk meg tompán fénylett a forgató ujjak piszkától, izzadságától.

A hideg kályha mögött a ház hegedüse ciripelte egyhangu koncertjét. A lámpában apadóban volt a petróleum s a cilinder sűrű pipafüst és alkoholgőzbe burkolva, erőtlenül hintette szét a fényt. A koporsóban fekvő Jánica arca olyanná vált, mint egy korán hervadt falevél. Dudek Bárica ölében pedig horkolt a kislánya.

— Nem, ezek igazán nem hallhatják a beszélgetést... Hacsak nem a megboldogult?... Nem, az sem lehet, hisz már pirkadás óta halott.

Ferkó nekifohászzkodott és odahajolt a rezes orru öreghez:

— Nem mondom, hogy nem takaros...

— Amondó vónék én is, — hunyorgatott a koma. — Téged meg mindég igen szívelt... Van is rajtad szívelni való.

Ferkó szemeiben megvillant a férfibüszkeség. Ejha, gyanított ő is valamit, de nem volt benne biztos. Eszerint a lopott ölelésekben más is volt, mint pillanatnyi lobogás... Teréz szereti... Ej, ez a Teréz! Olyan, mint a tölgy! Ehhez a tölgyhöz borostyán módjára odasimulhat mindkét árvájával. Jómaga erős, megtermett, mint az őserdőkben dacoló tönk. A megboldogult alig ért fel a válláig. Elbágyadt, ha csak félkarral ölelte át... Teréz? Két karjával, mint két fogóval szoritaná a férfit telt, kemény melleihez...

— Többet ittam a keletiné, — mormogta magában elkábultan Teréz testének gondolatától. Mellette, haj, de elhalványodott a törékeny halotté. De hát az ő hibája-e, hogy az asszony a kisebbik születésétől fogva nem is volt igazi ágyastársi hitvese? Hiszen mindig, ha gyengéden is, de eltolta magától. Az ő vétke-e, ha érzi, hogy forr benne az élet, s parázsul égeti a vére, hogy élni akarja egyetlen életét, élni, élni!...

Teremtőm! Jézusom!... Nem — nem mozdult-e meg a koporsó? ... Valami recsent!... Jánica?!

Semmi! Csak a cifrára mázolt szekrényajtókból szabadult fel zajjal a benne rekedt nedvesség.

Málek Ferkót kiverte a hideg. Reszkető térdekkel ment ki az udvarra. Pedig nem volt félénk természetű. De hát óvatosság az igazi bátorság öregapja.

Odakünn reggeledett, de még sűrű, fojtó köd feküdt meg a földet. A napsugarak kékéi, viaszszárgán küszködtek a szürke falal. A reggeli világosság bágyadtan ölelte át a széles muraközi síkságot.

A kapufélfához erősítve, mint megázott varju, busan lógott a hosszú rudon a fekete zászló. Az első, tágasabb szobában pedig aranyos angyalokkal diszitett koporsóban, feketeszegélyű csipkeleppel letakarva, mozdulatlanul aludt Málek Jánica. Élt huszonnégy évet. Nyugodjék békével.

Jánica odabenn feküdt, az udvaron meg hangos kotkodácsolással kapirgáltak a tyukok. Hívták a gazdasszonyt.

Az ölben rőfögtek a malacok. Türelmetlenül emelgették az üres vályu felett lógó ajtót.

A gyerekek hangosan sirdogáltak a csikos dunnák közt: — és' anyám, és' anyám, éhes vagyok...

Ferkó arca megvonaglott. Nekitámaszkodott a bejáró fehérre meszelt kőoszlopának. Sirt. Kiadósan, becsületesen megsiratta asszonyát. S könnyeivel kimosta felgyülemlett fájdalmát.

Hogy is mondta az »apjuk«? Élők az élőké, hótak a hótaké! Bölcsen beszélt. Megtanította bölcsességre az élete.

Itt vannak a gyerekek. A ház, a birtok, a jószág. És minden élni akar... Ő is... Élni, élni!

— Ferkó! — kiáltotta az istálló küszöbéről az öreg.

— Meg kő fejni a Rózsát, meg a Cifrát. Meggyullad bennük a tej. Eküdök Julisér... Vagy inkább a Teriér?... kérdezte ravaszul.

Ej, tudja az öreg róka, miért veri addig a vasat, míg tüzes. Teri fekete tábláján az égig nőtt már a spriccerek száma. Azt a babiloni tornyot pedig le kell dönteni. Szépszerével! Egyszerűen letörölni az uj atyafisággal. Akkor szabadon szivogathatja kóstolónak a lopótököt. Többször benézne vacsora táján is, — megférnek-e a fiatalok, — mert bizony az ő jobbik fele, a töpörödött Luca néni, csak hagymát talál a krumpli, bab, meg kenyér mellé.

De hát ő nemcsak a saját javát akarja. Szereti Ferkót. Terkát is. Annak rengő-ringó dereka való Ferkónak. Nem az a — Isten bocsássa meg, — ványadt sápadtság, akibe csak háltni járt a lélek. A gyerekek is jól járnának. Derék anyjuk lenne. Nem adja a koma a Sztipónak, hogy elvigye a pusztá, éhes Likába, még ha éppen félfejjel is volna magasabb Ferkónál. Nem esző ebbü a halacskaiban, more, — fogadkozott kezeit dörzsölve.

A nagy szobában leégtek a gyertyák. A tartókat sárga zsinegekkel vontá tele a lecsöpögött faggyu. A kisbíró a Petkovicsné vastaghusát csipdeste, míg Hajdinják Barbara ifiasszony sürgős igyekezettel tüntetett el pár édesbélű kalácsot feketeselyem köténye alatt, a szoknya ráncaiba rejtőző zsebbe.

Málek megtántorodott az émelyítő gőztől. Kifordult és nagyot ásítva, nyújtózva tárta ki ernyedt karjait.

Sokáig nem jött a káplán, pedig már ideje lett volna. Elküld valakit érte, mert igen alacsonyan jártak a felhők. Megeredhet az eső, mielőtt elindulnának. Már pedig ha az Isten úgy rendelte, hogy Jánicát eltemessék, nem veszi zokon, ha a házban mielőbb megteremtődik a rend.

Bement a konyhába. Friss vízzel lemosta a nehéz éjszaka nyomát. Már harangoztak. Mindjárt itt a halottas kocsí. Megtelt az udvar, az utca népével.

Elviszik Jánicát!

Ó meg itt marad egyedül. Egyedül!... De miért maradna? Igen, egyideig magában kell vesződnie. Aztán majd csak jön valaki... Teréz...

Ej te, mennybéli Nagyisten odafenn a magasságos egekben, miért van úgy, hogy Ferkó minden őszi bújában, akármerre fordul, Terka képét látja maga előtt. Terka ringó derekát, omlós vállait, fehér fogait, kicsattanó édes-piros száját, egészséges, meleg ölet...

A kántor már énekbe fogott. Az új kántor, aki olyan szépen énekelt, hogy még az angyalokat is megrikatta volna.

Az emberek szipákkoltak, lesütötték szemüket, oldalvást pislantottak, orrukat törölggették.

A bus özvegyet pedig égette szilaj vére.

A káplán elindította a menetet. Ferkó mellett, lehajtott fővel lépdelt a koma.

Visszafelé nem állhatta meg Fülöp bácsi és csöndesen megkérdezte:

— Hát Ferkó, hogy vónánk abba a dologba! Eviszi elüled a likai Sztipe.

— Haggya most, bátya, — kérleli Ferkó. — Majd később.

— Majd? Elkaparintja, oszt kereshecc ijen asszont... — morogta álhatatosan az öreg.

— Hát, — hát ha gondolja, hogy jószívve gyűnne... Isten nevibe... Az árvák miatt — tette utána, és mint vigasztalhatatlan özvegy, szorosabbra fogta két kis fia aprócska kezzeit...

(Muraköz)

Kramarits Erna

Magyar kép, magyar dal és egy budapesti folyóirat — a jugoszláv- magyar kulturközeledés szolgálatában

— Beográdi levél. —

— május 20.

1.

Az élő művészet egy csoportja, amely a multszázadvégi nagybányai s szolnoki festőtelep döntő fordulatu eredményeinek és a természet festői jelenségeinek hatása alatt, elérte a mai európai művészet színvonalát, Beográdban, április 25. és május 9. között, kiállítást rendezett. A szokatlanul ünnepélyes megnyitás, mint a jugoszláv-magyar szellemi kapcsolatok első, nagyobb szabásu beográdi megnyilvánulása, az államközi rendezések külsőségével zajlott le. Ugy érezzük azonban, hogy éppen Beográdban, a délkelet-európai képzőművészeteknek ebben az annyira jelentős középpontjában, ahol a művészetek nagyszerű fejlődésének olyan lelkes pártfogója van, mint Pál régensherceg, az oxfordi egyetem díszdoktora, ahol Pál Herceg Muzeumának értékes gyűjteménye, a kései szerb barokkfestészet annyira jellegzetes arcképeitől, a csodálatosan gazdag színskálájú Petár Dobrovics legujabb alkotásáig ér, s ahol a véráztatott Kalemegdán ősi falai előtt a világviszonylatban is kimagasló szobrásznak, a nagy Mestrovicsnak a »Köszönet Franciaországnak« csodálatos erőbe lendülő, hatalmas méretű szoborműve áll, ott az élő magyar festészetnek ünnepélyes bemutatkozásáról szükséges egyet-mást mondani.

Az a figyelmes szemlélő, aki a mai magyar festészet fejlődéstörténetét a minden szabad szárnyalásra ránehezedett müncheni

akadémia áporodott levegőjéből a fény és a színélmény tisztaságához, világosságához és gazdagságához, a Manetéval egyidőben érkező Szinnyei-Merse Pál vásznain, s a nagybányai, majd a szolnoki művésztelepek új látástörekvésein át vizsgálja, az itt, Beográdban szinte önkéntelenül is rátalál arra a valóságra, hogy ha sokszor külön utakon is jártak, s külön felfogásuk is volt, *a mai magyar és jugoszláv festészetnek közös művészi forrása van.* Ez az új festői naturalizmus és impresszionizmus. Cézanne forradalma óta egyre tisztábban, egyre józanabbul bontakozik ki, és ha voltak is tulzások, a nagy háború utáni szellemvilágból erőre kapott anarchikus művészi megnyilvánulásai, Délkelet-Európa kis nemzeteinek művészetén — a magyarén s a jugoszlávokén — *az alkotás nyugalma és az értelem józansága uralkodik.* Meg is találták az utat az alkotásnak, a népi szellemnek és a népi képzeletvilágból kioldódó díszítő, színesítő kedvnek ahhoz a formájához, amely több a művészetnél. *A népi, nemzeti élet őszinté megnyilvánulása!* A népi lélek közvetlensége és a természet bőkezűségéből származó hazai tájkép színélménye uralja Délkelet-Európa kis népeinek művészetét. *De emellett művészi gondolkodásuk, témaválasztásuk is sokszor rokon.* Aki az élő magyar művészet beográdi kiállításának napjaiban, Pál herceg Muzeuma modern jugoszláv gyűjteményt megnézte, láthatta, hogy miként a magyarok, úgy a mai jugoszláv művészek sem elégedtek meg a dolgok helyi jellegű, hűséges ábrázolásával. A fény és a levegő anyagtalan jelentőségének minden külön hangsúlyozása nélkül, a látási élménynek azon új elemeihez és a levegőfestésnek ahhoz a játékos színeihez jutottak el, amelyek Szinnyei után, a nagy emlékü Ferenczy Károly képeinek éppen annyira jellemzői, mint a párizsi neoimpresszionista hatások alól most szabaduló Uzelac és Cselebonovics vásznainak, vagy a levegő- és fénymegjelenítő tökéletesség felé tartó Milo Milunovics és Petar Dobrovics képeinek.

Azok a mai magyar művészek, akik a jugoszláv főváros hivatalos személyiségei és műértő közönsége előtt bemutatkoztak, tulajdonképpen a nagybányai és a szolnoki festőtelepeknek ma is uralkodó művészeti eredményein át fordultak az új út felé. Vásznaik hűen szemléltetik azt a nagy átalakulást, mely a magyar képzőművészetet a századfordulón uralkodott naturalizmusából és impresszionizmusából egy darabig más irányba terelte, de amely a kilencévekkel és a tulzásokkal kezdődött expresszionizmus és a belőle sariadt irányok gyors tüntén, s a selejtes kirostálása után, — a tisztulás elkerülhetetlen folyamatával — újra a naturalizmust és az impresszionizmust hozta. Bennük már azoknak a nagy megrázkódtatásoknak és csalódásoknak termő lelki nyugtalanságai találhatók, melyek a hűséges természetlátástól többé-kevésbé messze kerültek. A nap fénye is mintha megtört volna, a századforduló festészetének nagy életöröme komorabb, bensőségesebb lelki élménnyé nemesedett és a színeknek tüze, a vonal uralkodása háttérbe szorult. Az egykor klasszicizáló, zárt formák is felbomlottak. Helyükbe

az a látomásos művészet lépett, amelynek több kimagasló tehetősége a beográdi magyar csoportkiállításnak értékes, elgondolkodtató jelensége.

A művésztelepek és az új magyar festészet két nagyszerű vezéralakjának, Iványi Grünwald Bélának (— Hollósyval s Ferenczy Károllyal együtt Nagybánya megalapítója) — és Fényes Adolfnak, a szolnoki festőtelep megteremtőjének vásznait is elhozták Beográdba. Iványi Grünwaldnak a tónusfestészet s a világítási ellentétek két nagyszerű megoldásu, érzelmes hangulatu vászna (75., 76. sz.) mellett jólesett látni Fényes Adolf téli, hajnali tájképét (32. sz.), ezt a havas fényből és levegőből összetett alkotást, amely már valóságos muzeális értéknek hatott. Itt volt Koszta József több képe is, így a nagyobbszabásu »Három király« (84. sz.), amely tárgyválasztásában, nagyszerű naturalizmusából is kicsengő romantizmusával annyira rokona Fényes Adolf szolnoki idejéből származó alkotásainak. Rudnay Gyulát, a sötét tónusu romantikus naturalistát is soroljuk fel itt, aki a »Cigányok« című (103. sz.) kisméretű vásznán olyan érdekesen mutatja különálló, foltszerű ábrázolásában is mindig a barnát, a sötétsárgát kedvelő pikturáját. Ehhez az egységesnek látszó csoporthoz tartozónak látjuk Csók Istvánt is, aki Münchenen, Nagybányán át került Párizsig, a kései francia impresszionizmus már díszítésnek ható stílusáig, hogy azután felszabadulva eljusson nagyszerű aktiaiig, amelyeknek egyik érett alkotása, a »Zsuzsanna a fürdőben« (28. sz.), a kiállítás egyik legtöbbet vitatott képe volt.

A századvégi és a századelejei magyar pikturának itt felsorolt kiválóságai után, a beográdi művészek és műértők figyelme a legújabb magyar művészet felé fordult. Egry József szívárványos kénének (29. sz.) látomásszerű, lobogó színei s a természet csodái felett néhány vonallal odavetett, kitűnő lelkesedése; Márfy Ödönnek temperamentumos és expresszív megoldásokba kapcsolódó nagy lovas képe, a négy ló ficáncoló mozdulataival és a közeledő vihart sejtető felhők atmoszférikus érzékeltetésével; Szőnyi István lendületének elcsendesedett formalátása, amit a »Duma« hangulata (110. sz.) olyan egyszerűen és mégis annyi kifejezőerővel juttat érvényre, ezek voltak azok a képek, amelyek az új magyar festői törekvésekre mutattak. A kiállítás nagy meglepetése és a beográdi kritika legértékesebb művésze Bernáth Aurél volt, akinek kis gyűjteménye — hat darabot állított ki — maradék nélkül tárta elének festői világát, színeinek belső melegségét, sokszor a látomásig érő természeti átköltését, melyben egy szemernyi sincs a természet hű utánzatából. »Az aratóleány« című képén, 14. sz.) a természetén és a fiatal leány minden mozdulatán a színek izzása tombol, a nyári napnak azzal a részegítő fénykévéjével, ami Cézanne aixi képei szinkulturájának teljes átérzése mellett, a nagybányai festőiskola hagyományaira emlékeztet. — Aba Novák Vilmos képei, köztük a félig-meddig freskónak nevezhető »Csiki vásár«, (1. sz.) a maga

ötletesen kavargó és tulzsufolt kompozíciójával, letompított hideg színeinek összhangjával, részletrajzainak nagyszerű virtuozitásával a kiállítás egyik legjellegzetesebb, nagyméretű képe volt, amit a Brenghelre emlékeztető hatás igen érdekessé tett.

Az előző és az újabb nemzedék között dolgozók közül említjük meg a nagybányai stilushoz hű maradt, színesen festő, kitűnően rajzoló Glatz Oszkár kissé tulegyszerűsített, sematikus zsánerképeit, (— érdekes, hogy majdnem valamennyit megvásárolták! —), a Renoir eredményeihez annyira közelért aktfestőnek, Hatvany Ferencnek már teljesen leegyszerűsödött testtanulmányát, a kettős aktot (53. sz.) és mindazokat, akik a »Cvijeta Zuzorics« pavillónnak intim, ismerős falain, — ott, ahol néhány héttel ezelőtt a legújabb jugoszláv festőknek annyi érdekes áramlatot hangsúlyozó képei között sétáltunk, — keresetlen, sohasem hangsúlyozott ritmusérzékükkel, a magyar lelki alkatra mutató művészi kedélyükkel és az alföldi nap tüzes színeivel átforrósodott képzeletükkel, ahhoz a népi, nemzeti szellemképhez vezetnek, ami éppen úgy megvan Móricz Zsigmond regényeiben, Bartók Béla kompozícióiban, mint a magyar falu dallamos énekeiben és a háza tornácára tulipánokat pingáló vidám menyecske ösztönös színlátásában.

Mert az élő magyar művészetet különböző festői irányzatokkal, csak az impresszionisztikus naturalizmus megnyilvánulásaival hiába is jellemeznők. Művészi beteljesedését a magyar táj és a magyar lélek adja, a férfias természetességnek, a nyugalmas művészi látásának az az őszinte megnyilvánulása, amely a magyar művészettel annyira rokon új jugoszláv művészetnek is legsajátságosabb jellemzője.

2.

A magyar dalkultura nagyszerű letéteményese és a népi szellemből kicsorduló magyar daloló kedvnek a világ előtt is legjelentősebb képviselője, a nyolcvannégyéves »Budai Dalárda«, május 11-ikén, a beográdi Operában, Pál régensherceg és a jugoszláv kormány valamennyi Beográdban időző tagjának jelenlétében, hangversenyt adott. Ez a hangverseny a zenei eseményekben különösen gazdag időnynek legkimagaslóbb estélye volt, s a magyar mélosz sajátosságaiból kifejlődött magyar dalnak olyan sikert és olyan barátokat szerzett, mely a világhírű dalárda gazdag történetének egyik legszebb emlékei közé fog tartozni. A nagy sikert nem a kötelező udvariasság, sem a Sztankovics Kornél hamvainak hazahozatala óta egyre szorosabbra fűződő jugoszláv-magyar zenei kapcsolatok váltották ki, hanem a több évtizedes mély és lelkiismeretes dalkulturának és az azt megelőző magyar népdalgyűjtésnek az az önfeláldozó munkája, amelynek élén ma is Bartók és Kodály alkotó szelleme vezet. A »Budai Dalárda« ennek a nemes dalkulturának szellemében állította össze műsorát, amelyet a két nemzet himnuszának eléneklése után Liszt isteni fényt sugárzó templomi dalai és

a »Tavasza« lüktető, szabad, napsugaras motivumai követték. Kiemelkedő és romantícizmusával is megkapó volt Lendvai Ervin »Harangok szava« dala, amelynek perceként át kísért pianisszimóba, s a lassan elhaló karba csendülő harangzugásmotivum, mély irizmust árasztott. Lányi Viktor, Petőfi »Szülőföldem« című költeményére írt alkotásával és az abba beleszótt »Cserebogár« dallal, nagynevű apjának, Lányi Ernőnek, a magyar férfikarének tulajdonképpen első, új uttörőjének felejtéhetetlen nyomdokaiba lépett. Az Alföld természeti szépségeit leíró hangköltés méltósággal bontakozik ki a karból és a klasszikus tisztasággal komponált táji szépséggel ölelkező gyermekkori emlék, a népdal egyszerű motivumaiba csap át, a hangulatnak azzal a frissességével és harmóniájával, mely a művet a legszebb magyar férfikarének közé emeli. Finom és hatásos volt Viski János »Virág és pillangó«-ja is. (Vörösmarthy szövegére.) Benne egyszerű igazolást kapott az a sokat vitatott kérdés, hogy a népdal szellemében költött alkotásban, az irodalom és a zene összeolvastatásával, egyik művészet sem veszít külön értékéből. A műsor második részét Kodály Zoltán népdalgyűjtésének kincsei és a trombitaharsonával, dobpergéssel kísért »Katonadal«-a töltötte ki. A népi kedélyvilágból és a népi regényességnek akkordtárából letisztult dalban, Kodály művészetének teljes formai légkörét éreztük. Biztos, hogy az új magyar dalstílus kibontakozásához, Bartók mellett, Kodálynak éppen ezek a dalletei és népdalfeldolgozásai adták a legtöbbet.

A »Budai Dalárda« hetven tagú férfikaráról és annak nagyszemély igazgatójáról, Ádám Jenőről — akinek különben igen változatos és pattogó ütemű somogyi népdalfeldolgozásaiban is gyönyörködtettünk — kellene most beszélnünk. A *Budai Dalárda a világviszonylatban is a legelső férfikarok közé tartozó együttes*. Pál régensherceg azt mondta: »még nem hallottam férfikart, amely ily tökéletes művészi és érzelmi hatást váltott volna ki belőlem«. A régensherceg esztétikai ismeretei és művészi benyomásai mélyreható tanulmányain túl, lelki gyökerekből táplálkoznak, ezért ítéletét elfogadhatjuk. Ennél jelentősebb bírálat ritkán hangzott el a »Budai Dalárdá«-ról.

A »Budai Dalárda« beográdi hangversenye és párnapos időzése messze meghaladta azokat az ünnepeztetéseket, amelyeket ily alkalmak kiváltak. A jugoszláv-magyar szellemi és társadalmi közeledés rövid történetének legszebb állomása az a három nap, amit a dalárda a jugoszláv fővárosban töltött. Azóta Beográdnak legkedvesebb, leghangulatossabb nótája a »kék nefeleits«! Jelmépeül annak a szép találkozásnak, amelynek melegét egyhamar nem lehet elfelejteni.

3.

A »Jugoslovensko-Madžarska Revija« című budapesti folyóirat, amelynek első száma most jutott el hozzánk, valóban időszerű fel-

adatra vállalkozik. A magyarság politikai, gazdasági és szellemi kérdései tekintetében a jugoszláv szellemvilágban sokszor a zavar és a bizonytalanság köde uralkodik, pedig a most alakuló jó szomszédi viszony mindinkább szükségessé teszi, hogy a napi politikai időszzerűség felületes szemléletén túl is, tájékozva legyenek mindarról, ami Délkelet Európának, ebben a ma különösképpen jelentős országában történik. A szerb-horvát nyelvű, jól kiállított és gondos nyomdai kiállítású folyóiratot Csuka Zoltán szerkeszti, aki a jugoszláv-magyar szellemi kapcsolatok terén eddig is érdemes munkát végzett. Éppen folyóiratunk hasábjairól indult el az újhangu költőnek és kitűnő irodalmi szervezőnek az a munkássága, amellyel a délszláv szellemiség értékei felé fordult.

A folyóirat a magyar közirodalom több kitűnőségének tanulmányát és kisebb terjedelmű cikkét közli. A tanulmányok írói a maguk egyéni szempontjain át, más és más témakörben haladnak a cél: a jugoszláv-magyar együttműködés felé s ez a közös szándék ösztönzésből fakad. A kitűnően megírt tanulmányok, amelyek idővel bizonyára simább, gördülékenyebb szerb-horvát fordításban jelenhetnek meg, sokféle nézetből indulnak ki és próbálnak oly teljes képet formálni, hogy abból a jugoszláv olvasó a mai magyar élet szellemi és gazdasági magatartásáról egyet-mást megtudhat. Mint minden ily természetű, elsősorban hirtverő célokat szolgáló folyóiratnak, így a »Jugoslovensko-Madžarska Revija«-nak első száma is még bizonyos reprezentatív körben mozog és az ünnepélyesség külsőségeit, a két szomszédos állam követéinek megleghangu, ajánló sorait, a jugoszláv-magyar együttműködést elősegítő hivatalos és félhivatalos intézmények ismertetését közli. Vannak azonban melyre néző tanulmányai is és itt elsősorban Ravasz László »A magyarság« című ismert jellemrajzi tanulmányának egy részletét, Gunda Bélának, a magyar néprajzi kutatások mai helyzetképét ismertető és Németh Lászlónak, sok közvetlenséggel, melegséggel, történelmi-tárgyi felkészültséggel megírt »Hid a Dráván« című írásait emeljük ki. A mai magyar életforma megismerését szolgáló kísérletek tiszteletreméltó törekvésükkel komolyan elősegíthetik, hogy a folyóirat további számai — a kölcsönös udvariasság kötelező formáin túl — őszintén, alapvető problémákhoz is hozzányulhassanak.

A lapról beszélgetve, megállapíthattam, hogy a jugoszláv szellemélet több kitűnőségét elsősorban a magyar népi kérdések érdekelnék, az egyre nagyhatásúbban kibontakozó magyar társadalomrajzi irodalomnak azok a végiggondolt és tudatos eredményei, amelyek a Jugoszláviában most induló és tapogatózó falukutatásra nagy hatással lehetnének.

A »Jugoslovensko-Madžarska Revija« már első számával is többet adott és még többet ígért azoknál az ehhez hasonló folyóiratoknál, amelyek a népek közeledésének barátságos, de óvatosan kimért kapcsolatait egyengetik. A lap kiváló szerkesztője és elsőrendű munkatársai tudatában vannak küldetésüknek, hogy a minden ol-

dalról reájuk nehezedő légköri nyomás, a balkáni népek feltörő, friss erőihez s népuralmi rendszeréhez való őszinte közeledést mennyire szükségessé teszi. Délkelet Európa nehéz napjai a megismerést és a szeretetet a politikai szótárába iktatták. A »Jugoslovensko-Madarska Revija« ebben az irányban fejt ki szép tevékenységet.

Kázmér Ernő

Elhelyezkedési lehetőségek

»Ballag már a vén diák...«

E régi nóta éneklésével búcsuzik a végzett főiskolás az egyetemtől, bajtársaitól és az egyesülettől. Öröm és szomorúság könnye csillan meg ilyenkor szemünkben. Ismét egy társunk szakadt el tőlünk, hogy hivatását betöltse, s gyarapítsa a kisszámu magyar értelmiséget. A gólyaavatás és a »ballag«-ással való búcsuzás: két legmeghatóbb jelenete az egyetemista mozaik-szerű életének. A vig Gólyaesttel kezdődött diákélet a komoly Ballagással végetér. Ezután a hivatásbetöltés és az elhelyezkedés nehéz kérdése következik. Hol helyezkedjék el a fiatal diplomás, hogy teljesíthesse a mindnyájunkra váró feladatot: hivatásunknak élni s népünk jólétén munkálkodni. Az elhelyezkedés lehetőségéről szeretnék most írni.

A Kalangya múlt számában közölt adatok szerint Zágrebben 1924 óta 249 magyar szerzett oklevelet. A Beogradban végzetek száma ennek a felét sem teszi ki. Ez, mint tizenhat év eredménye, nem nagyon biztató. Egy félmillió nép, kivált, ha az kisebbségben él, nem elégedhetik meg ennyivel. A jugoszláviai magyarságnak több diplomásra van szüksége. E kérdés megoldásának legnagyobb része ránk, magyar egyetemistákra hárul. De ez csak úgy sikerülhet, ha ügyünket minden magyar felkarolja. Nem elegendő a végzettek száma, de a tanuló ifjúságé sem. *Míg a négymillió horvát népnek Zágrebben kb. 5000 főiskolása van, addig mi a beogradiakkal együtt, alig haladjuk meg a 200-at.* Az arány lesújtó. Oka lehet ennek népünk súlyosabb anyagi helyzete, de oka szervezetlenségünk is, illetve annak tökéletlen volta. E nélkül pedig egy kisebbségi nép nem versenyezhet a többségi nemzet fiaival. Még akkor sem, ha az erői és képességei a másikat felülmulják. Vagy talán az elhelyezkedés és a megélhetés nehéz kérdése tartja vissza a tanulni vágyó ifjakat? Ez az aggodalom nem igazolt. Az elhelyezkedési és megélhetési lehetőség megvan: otthon, magyar vidékeinken. Minden hely a miénk, legyen 100 lelket számláló ma-

gyar falucska vagy tizezres nagy község. Ha hivek maradunk otthonunkhoz s népünkhöz, s javát munkáljuk, megélhetésünk biztos. Minden magyar főiskolásnak tudnia kell ezt. Népünk is várja, hogy sorsa intézését kezünkbe vegyük. Vissza a faluba! — ez legyen jelszavunk. Nem engedhetjük meg magunknak azt a fényüzt, hogy oda menjünk, ahol az anyagi érvényesülés lehetőségei jobbak. Ott kell letelepednünk, ahol ezt népünk kulturális és gazdasági helyzete megkívánja. Nemcsak a jelenre kell gondolnunk, hanem népünk jövőjére is. Az elhelyezkedés kérdése nem lehet tehát gátlója annak, hogy minél több magyar ifju keresse fel az egyetemet. Egy életrevaló, ügyes és bátor diplomás mindenhol találhat megélhetést. Az egyes szakok áttekintése tisztább képet fog adni.

Magyar lelkészekben népünk nagy hiányt szenved. Ezt különösen horvátországi és szlavóniai magyarjaink érzik. Itt magyar katolikus pap ugyyszólván nincs. Igaz, hogy a többségi nép is lelkészhiányban szenved, de ez még nem vigasztalhat bennünket. A lelkész szerepe a népnevelésben és oktatásban nem cikkünk célja. Legyen e pár sor elég figyelmeztetés minden magyarnak, aki a papi pályára hivatást érez magában, s gondoljon arra, mit jelent a magyar szóra és vigasztalásra szomjuhozó falu- vagy városlakóinknak a magyar ima, magyar lighthirdetés és magyar prédikáció. A Vaidaságban a hiány nem ilyen nagy, de itt is sok betöltendő hely van. E pályán bő alkalma nyílik a magyar diplomásnak népe iránti szeretetét kimutatnia s vezetnie az igaz kereszténység századok alatt kipróbált, gyönyörű útján. Nem szeretheti és nem szolgálhatja a hitét tökéletesen az, aki a fajtáját nem becsüli és nem szereti.

Végzett tanáraink helyzete már sokkal nehezebb. Ezt igazolja a Kalangya mult számában közölt adat is. E szerint az itt végzeteknek csak 0.81 százaléka van állami állásban. Így tehát csak a magángimnáziumokban és iskolákban várhatnak fiaink elhelyezést. De mivel ezek nagyobbrészt olyan helyen vannak, ahol a magyarság kisebb számban él, a magyarság szempontjából nem jöhetnek számításba.

Egyedül a szabad pályák alkalmasak arra, hogy az oklevelet szerzetek a nép között helyezkedhessenek el. Itt sokkal tágabb a mozgási lehetőség.

Elsőnek a jogi pályát kell említeni. Sokszor hallunk arról, hogy nagyon nagy az ügyvédek száma, de ekkor mindenki a városokban élőkre gondol. Kevésnek jut eszébe, hogy a jogi pálya sok mindenre képesít. A jogászra egész sereg tennivaló vár. Pl. népünk gazdasági szervezetekbe való tömörítése. Oly szervezetekbe, amelyeknek célja nem a nyereséskedés, hanem a széles néprétegek kulturális és anyagi helyzetének megjavítása. Kultúregyesületeknek, magyar hitelintézeteknek és a sajtónak szintén szüksége lehet jogászainkra.

Magyar orvosok helyzete már jobb a jogászokénál, mert lényegesen kevesebben vannak. De itt sok a megjegyezni való. A hu-

szonkét orvos közül, akik itt végeztek, a legtöbb a falum hegyezkedett el, átérezve, hogy ott magyar orvosokban nagy a hiány.

Biztos, hogy a falu nem nyújthat fényűzést, de a szeretettel odatelepülőt, kis fehér házaival hasonló szeretettel fogadja. Kivált azt, aki megérti és sorsát, jólétét szíven viseli. De sok-sok magyar községnek van még szüksége magyar orvosra.

Hasonló az állatorvosok helyzete is. Itt azonban sajnálkozva kell megállapítanunk, hogy nagyon, de nagyon sokat vétettünk. Csupán *egy állatorvos* került ki sorainkból, 16 év alatt. És 16 év alatt hány szintiszta magyar helyen telepedett le idegenajku! Pedig a mindinkább fejlődő állattenyésztés sok-sok állatorvosnak nyújtana megélhetést. Látjuk ezt azoknál, akik pár év alatt vagyongokra tettek szert. A legfájóbb, hogy ily községekbe magyar már nem telepedhetik le. Az őt megelőző idegenajku már bevezette magát. A helyzet még menthető. Reméljük, hogy fiataljaink közül a jövőben többen fogják ezt a pályát választani.

A magyar orvosok s állatorvosok megfelelő elhelyezkedése végett egy szervezetet kellene létesíteni, amely módot nyújtana arra, hogy minden magyar község megkapja a maga magyar orvosát s állatorvosát. Szervezkedéssel sikerülne felvenni a versenyt.

Nagy mulasztások történtek a gazdaszmérnöki szakon is. Itt egy sem végzett és ennek a szaknak csak egy magyar hallgatója van. Pedig ez a pálya is kedvező lehetőséget kínál az elhelyezkedés és a boldogulás utján.

A gazdaszövetkezetek vezetésére alig van képzett emberünk. A szakmunkákban való tanácsra a magyar nép kihez forduljon? Tanácsra szorul a föld megmunkálásában is, mert birtokai kicsinyek. Egy kisbirtok tudatos kihasználása szép megélhetést biztosít mindenkinek. Hát még a kertgazdaság!

Egyéb mérnöki szakokról nincs sok mondanivalónk. Mivel a Vajdaságban nem rendelkezünk kellő számu gyárral, inkább csak az építészek és a földmérők jöhetnek számításba. Az ilvenek nagyobb akadály nélkül elhelyezkedhetnek és érvényesülhetnek. Nagy kár, hogy nincs villany- és vegyész-mérnökünk.

Fennmarad még két szak: az erdész-mérnöki és a gyógyszerészeti. Az elsőn magyar nemzetiségűek nem boldogulhatnak, a másikon is csak akkor, ha az orvosi és állatorvosi elhelyező szervetet megteremtjük.

Az egyes szakokról nyújtott kép nem teljes, de mindenesetre megmutatja az utat, amelyet magyar ifjainknak választaniok kell, hogy elhelyezkedhessenek s megélhessenek.

Nincs mit habozni, ha azt akarjuk, hogy megmaradjunk.

IRODALMI SZEMLE :

JANKOVICH FERENC : A VIHARHOZ

(Versek. »Nyugat«-kiadás, 1940.)

Néhány év óta olvasom verseit, ezeket a zárt műremekeket, amelyek ha sok vonatkozásban inkább az írók érzékeihez állanak közelebb, tisztaságukkal, pantheizmusukkal, táji képeikből kitörő sajátos regevilágukkal egy kibontakozó költői kedélynek gazdag bizonyítékai. Készültem is, hogy egyszer írok róla, nemes tartózkodásáról, a természet és az emberi összeforrottságában varázsos dunántúli tájairól, párisi verseinek sorain átütő, izgatott szivdobogásáról, arról a belső áramról, ami nyelvét izesítve, szavait színesítve, olyan lirába ér, amilyenek a vers alázatos barátai az ihletett költészetet képzelik. A »Barangoló«-t bujtam akkor s lelkiismeretfudalást is éreztem, amikor Szirmai Károly megelőzött és ő irt itt a kötetről.*) De olvasván megértő kritikáját, örültem, hogy *itt más is rátalált Jankovich Ferencre*, észrevéve a természettől elválaszthatatlan verseinek szomorkásra hangolt érzéseit, borongós mélabuját, férfias bánatát.

A napokban kaptam meg új könyvét, »A viharhoz« címűt. Benne a költő már kilép dusan sodródó szóbőségével megénekelt természeti élményeiből, a dunántúli-bakonyi táj távlatának szinte a cézannei látás zöldjének melegségével rokon emlékképeiből. Ha néhány szépséges idillikus versnek hangulatában még ott is a lankás táj látomása és az édes-friss levegő ize, a költő utja már más tájakra kalandozik. A képalkotástól a lélek tépelődése felé halad, a tájképek és a gyötrő gondolatnak ahhoz a jellegzetes összefonódásához, ami, nemzedéke ifjú magyar lírikusait figyelve, úgy látszik, benne jut el csucsra. Egy oly költői magatartáshoz, amelyen korunk alkotóinak nyugtalansága megpihen és felkészül a kor borzalmainak annyira valószínűtlen szépségeire, a részvétre, a jóságra, a szeretetre és a tépelődés alatt is megbuvó kiapadhatatlan hit hirdetésére: *embernek maradni az embertelenségben*. Olvasva nagy versét a »Háboru«-t, ezt a költői vértanúság lelkierejétől szaggatott és ma különösen tragikus jelentőségű, szinte sikoltóan komor látomását:

»Idegben, agyban fészkelő Gonosz,
ki oltotta vérünkbe mótelyed?
Inunkban lapulsz, szemünkben lobogsz,

*) »Kalangya« 1938. január.

tégedet táplál a pólyásgyerek,
téged a kigyót, békát öldöső
kamasz játéka, a pandur-zsivány;
a koldusra, zsidóra köpködő
esztelenség, a megdobált cigány».

Érezzük ebből a verséből s tóduló szavaiból, majd ellankadó dobogásából, hogy már eljött az édes költészetnek epétlen, keserű-ségnélküli vidékéről, messze ért a »Barangoló« bensőséges, lelki szomorúságból is kitörő daloló kedvétől és hangja a nagy pátosz magasságaiba emelkedik. A hang öblösebb, ércesebb, hallhatóbb. A nemes bariton nyugalmát mintha tépett sikoly szaggatná, a nagy gyermek csodálkozó tekintete elé a gondolkodó viaskodása mered.

Ezekből az új versekből Jankovich Ferenc költői képét nem egyszerű feladat kiformálni. Aki a »Barangoló« nyomán indulna el, tévutra ér. Még csillámlik a dunántúli táji poézis, a badacsonyi estéből is kiragygog a szinte pogányi látomás.

»A ringó völgy habos ..
vizén az ösleány
zengve, dalolva mos,
derékig gőzben áll.«

Ez csak visszanezés. Az új Jankovich versei elmélyedést követelnek, versei anyagának újra meg újra átélését, gondolati gyökereinek teljes szétfejtését, gyakran a vele gondolkodást, sőt az ő gondolatainak tovább gondolkodó fáradságos munkáját. A »Barangoló«-ban inkább szívünk hurjait pengette, de itt már szívünk mellett, agyunkat is igénybe veszi, hogy érzékeink visszhangján át, lázzal vetítse eléink mindnyájunk szenvedését, keserüségét:

Ó, néma fojtás, barna láz,
amelyből zengő robbanás
lesz délutánra, rőt vihar,
kiáltó férfikari dal.«

Ebben a széjjelvert Európában öröm tudni, hogy vannak hű írástudók a legfiatalabbak között, akik mint valami új hitre felesküdtött gyóntatók, kihallgatják dermedt szívünk titkait. Ime, itt van Jankovich Ferenc is, verseinek hangjával és ujszerű, a legmaibb jelenben élő azzal a beszédmódjával, aminőt nemzedéke vele egyidős költőtársaitól még nem hallottunk. Mint valami nagy-szerű énekes szárnyaló hangja, úgy hallatszik ki a költők karából. Olyan ez a hang, hogy az emberben mély rokonszenvet ébreszt, kedvet a közelebbi megismerkedésre és arra a néma, de erős kéz-szorításra, amit a veleérés őszintesége vált ki.

Eszterhás István:

HÁROM NAP A POKOLBAN
(Regény. Singer és Wolfner kiadása, Budapest)

Kevésbé jelentékeny regényei után, *Eszterhás István* ezzel az újabb művével olyasvalamit kívánt adni, amit a fiatal író könyvei közt bemutatónak lehetne nevezni. Megérezni a mondánivalóin, hangsúlyán, könyve levegőjén, hangvesszorgalommal összehordott anyagával való lelki kapcsolatain s jól meglátott főalakja részletraján: a nekigyürkőzést. Ez, ha nagy erőpróbájának részleteredményeit igazolja is, mégis sok, oly kritikus pillanat elé sodorja, mely már-már a kifulladásal fenyegeti. Nem csoda. Az író végiggondolta feladatát, de az, abban a percben veszélyessé torzult, amikor gyakorlati remeklés kedvéért, hőse kis és nagy viharainak szinte lőtárszerű felsorolását és környezete pontos leírását három napba szorította. A regény tulajdonképeni anyagára, a szürke púzúgyi irodatisztcske mindennapos életére, ez a három napba préselt történet elegendő is lenne, de a hozzáízüött, fényképszerű mellékalakoknak, és az azokhoz kapcsolódó eseményeknek tulrészletezett aprólékossága — mint amilyen pl. a zugkávéház külön szobája kijáróinak tanácskozása — a három napba oszthatóság természetességét erősen kérdésessé teszi. Az eredetileg egyszerűen és következetességgel végiggondolt hivatalkosorsal párhuzamosan futó kispolgári élet, erőszakosan bonyolított, mellékeseeménybe fulladó s csattanókba gömbölyített fordulatokkal, romantikusan széjelágazódik és giccses részekkel keveredik. Ezekben, a regény anyagától teljesen levá-

lasztható részletekben is, vannak előgadható s a kispolgári — hivatalkos élet sorsfordulatainak részletgazdagságát tükröző elemek, azonban ezek azt a látszatot sugározzák, mintha *Eszterhás János* a napihírek szürke tragédiájában előforduló összes eseteket szorgalmasan összegyűjtötte volna, hogy tömegükkel olvasóit elkápráztassa. Valóban, nem mindennapi törekvés ez, mint ahogy nem mindennapi írói elgondolás sem, három és fél-száz oldal életanyagának három napba, szinte egy nagy lélekzétvételbe való sűrítése. Az ilyesmire csak a hűvös magasságokig emelkedett művész vállalkozzék, aki az irodalomban is hamisítatlant ad, az érzéseknek, benyomásoknak, gondolatoknak azzal a tisztaságával, ami mellett az időszerűség másodrendű, vagy ahogy előzőleg is mondtam: csupán remeklés.

Az író nagy erőpróbája tehát nem sikerült, de az átlagolvasónak tetszésére igényt tarthat, mert mindaz, ami ehhez szükséges, a »Három nap a pokolban« megvan. Hivatalnok nyomorról, szeretőről, közbenjárásról, politikai kalandokról van benne szó, s mindez abban a külvárosi, kispolgári környezetben, amelyből az ily könyveket olvasók nagyobb része kikerül. A magasabbra való törekvésnek, a filmhatások felszívódásának, a gondolkodva olvasó érzéseivel való simulásnak tagadhatatlan nyomai megvannak ugyan, de fáradt, töredeztett részleteiben, meggyőződés nélküli képeiben csak az a bizonyos elbeszélői külsőség érvényesül, ami azonban csak vérszegény bizonyíték az író egyéni ereje és időszerszerűsége mellett.

Kázmér Ernő

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásuk azt indokoltá teszik.

1940. Május

KALANGYA

5 Szám

Odgovorni urednik : — Felelős szerkesztő: RADÓ IMRE

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik :
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar